

ÉRTEKEZÉSEK

A

TÁRSADALMI TUDOM. KÖRÉBŐL.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

KILENCZEDIK KÖTET.

A II. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

PESTY FRIGYES

OSZTÁLYTITKÁR.

BUDAPEST, 1888.

3 13 6 0 2

TARTALOM.

- I. szám. Az európai monarchiák rendszeres törvényeiről, tekintettel ezeknek alkotmány-történelmi előzményeire. Schvarcz Gyula l. tagtól.
- II. » Az athenai állam és társadalom jelentősége az emberi haladásra nézve Kleisthenestől Ephialtesig. Schvarcz Gyula l. tagtól.
- III. » A középoktatás hazánkban (1867—1886). Láng Lajos l. tagtól.
- IV. » Lucius Cornelius Sulla a római alkotmányjog történelmében. Székfoglaló értekezés. Schvarcz Gyula r. tagtól.
- V. » Dante, mint politikai író. Domanovszky Endre l. tagtól.
- VI. » Fegyházi tanulmányok. A rab munka. Tóth Lőrincz r. tagtól.
- VII. » A jog- és állam-bölcsészet feladatai. Székfoglaló értekezés. Pulszky Ágost l. tagtól.
- VIII. » Egyéni szabadság és parlamentarizmus Angliában. Székfoglaló értekezés. Concha Győző l. tagtól.
- IX. » Magyarország népmozgalma 1880—1885. Láng Lajos l. tagtól.
- X. » Tudomány és társadalom. Schvarcz Gyula r. tagtól.
-

ÉRTEKEZÉSEK

A TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

A II. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

PESTY FRIGYES

OSZTÁLYTITKÁR.

IX. KÖTET. III SZÁM.

Λ

KÖZÉP OKTATÁS HAZÁNKBAN.

(1867 — 1886.)

LÁNG LAJOS

L. TAGTÓL.

(Olvastatott a II. osztálynak 1887. ápr. 4. tartott ülésén.)

— Ára 40 kr. —

BUDAPEST, 1887.

A

KÖZÉP OKTATÁS

HAZÁNKBAN.

(1867 — 1886.)

LÁNG LAJOS

I. TAGTÓL.

(Olvastatott a II. osztálynak 1887. ápr. 4. tartott ülésén.)

BUDAPEST, 1886.

KIADJA A M. TUD. AKADÉMIA.

A középoktatás hazánkban 1867—1886.

Már az a körülmény, hogy a középtanoda adataival 1867-ig mehetünk vissza, míg a népiskoláról csak 1869 óta vannak megbízhatóbb adataink, eléggé mutatja, hogy a középiskolai oktatás nem volt oly elhagyatott állapotban, mint az elemi oktatás. Az emelkedés e részben inkább belterjes, mint külterjes módon történt. De épp azért sajnálnunk kell, hogy ezen fejlődésről a legtöbb részletre nézve csak a legutóbbi időből birunk adatokat.

Legkorábbi adataink a második közoktatási jelentés alapján 1809-re mennek vissza. De ezen időből csak hozzátvető adataink vannak. Így Schwartner említi, hogy ez évben a római katolikusoknak 60 latin iskolájok, és pedig 6 nyelvészeti (grammatikai)iskolájok és 54 gymnasiumuk volt. A helvéteknek három collégiumuk, Debreczenben, Sárospatakon és Pápán, és azonkívül gymnasiumuk Komáromban, Losonczon, Miskolczon, Mármaros-Szigeten, és e mellett több városban particuláik. Magában Debreczenben Schwartner szerint 1600, Sárospatakon 852 tanuló járt. Az ágostaiaknak ugyanezen időben nagyobb gymnasiumaik voltak Pozsonyban, Sopronban, Lőcsén, Késmárkon, Eperjesen; kisebb gymnasiumaik Selmecezen, Besztercebányán, Modorban, Rozsnyón, Gömörön, Mező-Berényben, Nyiregyházán, összesen 2000 tanulóval.

A legközelebbi adatok 1835 — 1837 -ből valók és Fényes Elektől erednek, de szintén hézagosak. A római katolikusoknak volt akkor 58 hat- és 8 nyolczosztályú gymnasiumuk, 431 tanárral és 13,722 tanulóval. A helvét hitvallásuak gymnasiumaiban volt 103 tanár és 6500 tanuló. Az ágostaiaknál 74 tanár és 3640 tanuló. A görög-keletieknél

500 tanuló. Erdély különböző felekezeti iskoláiban 5000 tanuló. Összesen 21,322 tanuló és körülbelül 600 tanár.

Első teljesebb adataink 1857-ről szólnak. Ezek szerint volt akkor Magyarországon a katonai végvidék nélkül 109 gymnasium, ezekben 1159 tanár és 17,564 tanuló; továbbá 12 reáliskola 107 tanárral és 1735 tanulóval. Összesen tehát 121 középiskola 1266 tanárral és 19,299 tanuló.

1864—5-ben Hunfalvy adatai szerint volt 117 gymnasium 1149 tanárral és 25,639 tanulóval; 39 reáliskola 161 tanárral és 2837 tanulóval; összesen 156 középiskola 1310 tanárral, 28,476 tanulóval.

A középtanoda még egy másik örvendetes vonása, mely által a népoktatástól előnyösen különbözik, sokkal határozottabb magyar jellege. De ez viszont csak kötelességünké teszi, hogy annál nagyobb figyelemmel foglalkozzunk vele. — A magyar faj vezérlő szerepe ez országban már a középiskolában igen erősen nyilvánul, habár nem jelentéktelen azon intézetek száma, melyekben az állam nyelvének még mindig nem tudtunk kellő elismerést szerezni.

Tárgyunk feldolgozásában és tanulmányozásában itt is főleg a vallás- és közoktatási miniszterium jelentéseiben alkalmazott felosztást követtük, és attól csak annyiban térünk el, hogy némely fontosabb és egymással közelebbi összefüggésben álló mozzanatokat egymással közvetlenebb kapcsolatba hoztunk. Ebből kiindulva beszélni fogunk: 1. az iskolákról általában és azok tanítási nyelvéről; 2. a tanárokról és tanulókról általában; 3. a tanulók vallásáról, nemzetiségéről és a tananyagáról; 4. a tanulók szorgalmáról és előmeneteléről; 5. a tanulók egyéb viszonyairól; 6. az iskolák felszereléséről; 7. a tanárok képesítéséről; 8. az iskolák jövedelmeiről és kiadásairól.

I.

A középiskolák száma 1867-től 1886-ig nem változott lényegesen, a mennyiben 164-ről csak 178-ra emelkedett, sőt 1885-ben egygyel csökkent is, mert már 1883-ban és 1884-ben is 178-ra ment a középiskolák száma. A középiskola két irányzata e számokon következőleg osztozik. Az 1867-iki 164 közép-

iskola közül gymnasium volt 143, reáliskola 21. Az 1886-iki 178 középiskola közül gymnasium volt 150, reáliskola 28. A viszonylag nagyobb emelkedés tehát az utóbbiaknál mutatkozik, az időközben 1883 óta megszűnt középiskola azonban szintén reáliskola volt. A fejlődés mindazáltal tényleg kedvezőbb, ha tudniillik egyszerűen az intézetek száma helyett azok megoszlását nézzük teljes és csonka középiskolák szerint. Volt ugyanis 1867-ben 67 teljes és 76 csonka gymnasium, 5 teljes és 16 csonka reáliskola. Ellenben 1886-ban volt 88 teljes és 62 csonka gymnasium, és 21 teljes és 7 csonka reáliskola. Hasonló képet mutat egy összehasonlítás, mely osztályok szerint tünteti föl a középiskolák fejlődését, mely azonban csak 1869-ig megy vissza. E szerint a mondott 1869. évben a 166 középiskola között volt 84 névszerint fő-, de nem mindig teljes gymnasium és 62 algynasium, 9 névszerint fő-, de nem mindig teljes reáliskola és 13 alreáliskola, 904, illetőleg 76, összesen tehát 980 osztálylyal, 1886-ban pedig 178 középiskola közt volt 86 fő- és 64 algynasium, 21 fő- és 7 alreáltanoda, 1032, illetőleg 213, összesen 1245 osztálylyal. Az utóbbi számban csak a parallel osztályok száma 62-re megy, és pedig úgy, hogy az első osztályra esik 21+8, a másodikra 12+4, a harmadikra 6+2, a negyedikre 4+1, az ötödikre csak 4 gymnasiumi, összesen tehát 47 a gymnasiumokban és 15 a reáliskolákban.

Az egyes iskolák jellegét tekintve legerősebb a szaporodás az államiaknál, melyek 1867-től 1886-ig 1 teljes és 1 csonka gymnasiumról 8 teljes és 2 csonka gymnasiumra, 2 teljes és 3 csonka reáliskolából 17 teljes és 1 csonka reáliskolára szaporodtak. Szaporodást mutatnak még a királyi és községi iskolák. Amazoknál volt 1867-ben 10 teljes és 1 csonka gymnasium, van most 12 teljes és 6 csonka gymnasium. Emezeknél volt 1873-ban keletkezésök első évében 1 teljes és 1 csonka gymnasium, most van 5 egész és 14 csonka gymnasium. De már a községi reáliskolák száma csökkent. Mert ilyen volt 1867-ben 2 teljes és 5 csonka, és most 1885-ben volt 3 egész és 3 csonka. Némi alig tekintetbe jövő emelkedés mutatkozik még a magán gymnasiumoknál. Ilyenekről 1874-ben említettek meg először adatok, és akkor volt 1 teljes és 1 csonka.

1886-ban volt 1 teljes és 2 csonka. A magán reáliskolákról csak hézagos adataink vannak, s több mint valószínű, hogy a gymnasiumokra vonatkozó adatok közül a korábbiak éppen nem megbízhatók.

A szorosán vett felekezeti iskolák mindenütt vagy vesztéglést, vagy éppen hanyatlást tanúsítanak. Így a katolikusoknál 1867-ben 21 teljes és 38 csonka gymnasium, 1886-ban pedig volt 25 teljes, de csak 15 csonka. Az egy katolikus reáliskola pedig, mely az 1867-iki adatok közt szerepel, 1876 óta nem fordul többé elő. Görög-katolikus gymnasium 1867-től 1886-ig változatlanul 3 teljes; reáliskola nincs. Görög-keleti gymnasium szintén változatlanul 2 teljes és 1 csonka. Itt van egy alreáliskola is, mely azonban igen hézagosan küldi be adatait. Ágostai gymnasium volt 1867-ben 14 teljes és 15 csonka, 1886-ban volt 15 teljes és 9 csonka. Ágostai reáliskola 1 teljes és 3 csonka 1867-ben, és 1 teljes és 1 csonka 1886-ban. Helvét gymnasium volt 1867-ben 15 egész és 17 csonka, 1886-ban 16 egész és 12 csonka. Helvét reáliskola nem fordul elő. Unitárius gymnasium volt 1867-ben 1 egész és három csonka, 1886-ban 1 egész és 1 csonka. Reáliskola itt sincs. Ellenben csak reáliskola volt a zsidóknál 1867-ben 2 csonka és 1886-ban 1 csonka.

Mindent összefoglalva tehát volt 1867-ben 143 gymnasium közt 130 felekezeti, most 150 közt van 103, a 21 reáliskola közt volt felekezeti 7, most a 28 reáliskola közt van 4. És még összevontabban volt 1867-ben a 164 középiskola közt felekezeti 137, most a 178 közt van 107.

Az iskolák tannyelvére vonatkozólag azonban csak legújabbán birunk adatokkal. Ezek szerint:

Tisztán magyar tannyelvű a 178 középiskolából 103 gymnasium és 19 reáliskola, összesen 122.

Kizárólag német 7, úgy mint besztercei, medgyesi, nagyszebeni és segesvári ágostai főgymnasium, a szászrégeni és szászsebesi ágostai algymnasium, és a nagyszebeni ágostai főreáliskola.

Kizárólag román 4, a balázsfalvi és naszódi görög-katolikus, a brassói görög-keleti főgymnasium és a brassói görög-keleti alreáliskola.

Magyar-német 19, a fehértemplomi, iglói, kézsmárki, lőcsei, pancsovai, pozsonyi királyi és ágostai, soproni róm. katolikus és temesvári főgymnasium, a bonyhádi, magyar-óvári és új-verbászi algynasium, továbbá a brassói, lőcsei, pozsonyi, soproni és temesvári állami főreáliskola és végül a soproni Csöndes- és Lähne-féle magán tanintézetek.

Német-magyar 2, a brassói ágostai főgymnasium és alreáliskola és a lövői gymnasium.

Román-magyar 1, a belényesi görög-keleti algynasium.

Magyar-tót 1, a rózsahegyi római kath. algynasium.

Magyar-szerb 1, a zombori állami főgymnasium.

Szerb-magyar 1, az újvidéki görög-keleti főgymnasium.

Olasz-magyar 1, a fumei állami főgymnasium.

Magyar-német-tót 13, a besztercebányai, nyitrai és trencsényi főgymnasium, a bártfai, besztercebányai, kis-szebeni, podolini, római, privigyei, szakolczai, trsztenai és zsolnai algynasium; a körmöczbányai főreál-, és a vágújhelyi zsidó alreáliskola.

Magyar-német-román 3, a nagyszebeni állami, a lugosi királyi és a szászvárosi református főgymnasium.

Magyar-német-szerb 1, az újvidéki királyi katolikus főgymnasium.

Román-magyar-német a brádi görög-keleti algynasium.

Kizárólag nem magyar tannyelvű középiskola van tehát 11, és pedig ágostai 7, görög-keleti 2, és görög-katolikus 2.

II.

A tanárok száma 1867-ről 1886-ra, 1633-ról 2900-ra emelkedett, vagyis közel 50 százalékkal gyarapodott. Ez emelkedés valódi jelentősége iránt azonban csak akkor lehetünk tisztában, ha azt látjuk, hogy a míg 1867-ben 36,569 beiratkozott tanulóra csak 1633 tanár, vagyis minden 22 tanulóra egy tanár, addig 1886-ban 41,508-ra esett 2900 tanár, vagyis 14 tanulóra egy tanár.

A középiskola két irányát tekintve általában a reáliskolai tanárok száma emelkedett inkább, de viszonylag a gymnasiumoké jobban.

A reáliskolában ugyanis 191-ről 533-ra, tehát majdnem 180 százalékkal emelkedett a tanárok száma. Ámde viszonylag az arány nem igen változott, mert 1867-ben 2661 beiratkozott tanulóra jutott 191 tanár, tehát közel 14 beiratkozott tanulóra egy tanár és 1885-ben 5983 beiratkozott tanulóra 533 tanár, vagyis 11 tanulóra egy tanár.

A reáliskola jellegét tekintve legkedvezőbb a tanárok aránya ma 1886-ban az állami reáliskolákban, hol 3683 tanulóra jut 375 tanár, tehát 10 tanulóra egy tanár. A községi reáliskolában 1732 tanulóra jut 101 tanár, vagyis 17 tanulóra egy tanár. Az ágostaiaknál 426 tanulóra jut 35 tanár, vagyis mintegy 12 tanulóra egy tanár. Az egy-egy görög-keleti és izraelita alreáliskola nem jöhet itt tekintetbe.

A gymnasiumban, mint említettük, főleg viszonylag emelkedett a tanárok száma, mert 1867-ben 33,908 beiratkozott tanulóra jutott 1442 tanár, vagyis 24 tanulóra egy tanár, 1886-ban 35,525 beiratkozott tanulóra jutott 2367 tanár, vagyis mintegy 15 tanulóra egy tanár. Noha azonban a gymnasiumi tanárok viszonylag inkább szaporodtak, a tényleges állapot még mindig a reáliskolában kedvezőbb volt, mert ott, mint láttuk, 11 tanulóra jut egy tanár.

A gymnasiumok jellegét tekintve, a tanárok legkedvezőbb arányát mutatják az állami iskolák, hol 2217 beiratkozott tanulóra esik 182 tanár, vagyis 12 tanulóra egy tanár; azután jönnek a községi gymnasiumok, 4128 tanulóra 287 tanár és az ágostaiak 4971 tanulóra 357 tanár, mindegyik esetben 14—15 tanulóra egy tanár. Azután következnek a görög-keletiek, 581 tanulóra 38 tanár és az unitáriusok 348 tanulóra 22 tanár, a helvétek 6310 tanulóra 424 tanár, a görög katolikusok 759 tanulóra 51 tanár, tehát mindegyik esetben 15—16 tanulóra egy tanár. Még tovább, a királyi gymnasiumok 5382 tanulóra 330 és a római katolikusok 10701 tanuló mellett 637 tanárral, vagyis 16—17 tanulóra egy tanárral.

A beiratkozott tanulók száma 1867-ről 1886-ra 36,594-ről 41,508-ra szaporodott, egészben tehát 11,4 százalékkal.

A középiskola két iránya szerint a szaporodás tetemesen nagyobb a reáliskolánál, hol a tanulók ugyanezen idő alatt 2661-ről 5983-ra, tehát 226 százalékkal gyarapodtak. Meg

kell azonban jegyezni, hogy a reáliskolánál a beiratkozott tanulók száma 1875-ben folytonos emelkedéssel 8086-ra ment, ez évtől fogva folytonos csökkenéssel 1881-ig 4822-re szállt le, de azután ismét emelkedve némi ingadozásokkal 5900 és 5200 közt mozgott. Az 1875 óta beállott nagy csökkenést főleg két okra lehet visszavinni. Először arra, hogy 1875 óta a reáliskola tanfolyama 6 évről 8 évre emeltetett, és az érettségi vizsga itt is behozatott. Másodszor arra, hogy a gazdasági válság főleg a technikai pályát sujtotta.

A gymnasiumban a beiratkozott tanulók száma 1867-ről 1886-ra 33,908-ról 35,525-re emelkedett, tehát 43 százalékkal szaporodott. A fejlődés itt azonban éppen ellenkező irányu volt, mert 1874-ig itt folytonos csökkenés mutatkozott és a beiratkozott tanulók száma leszállt 26,275-re. De ettől fogva 1882-ig ismét emelkedés mutatkozik, és akkor 36,452-re megy a beiratkozott tanulók száma. 1882 óta itt is ingadozás mutatkozik, és a beiratkozott tanulók száma 1883-ban és 1884-ben leszállt 35,242-re és 35,243-ra, hogy 1885-ben ismét fölemelkedjék 37,448-ra, oly magasságra, a minőt eddig soha nem ért el, míg 1886-ban ismét lejjebb szállt 35,525-re.

Jelleg szerint a gymnasiumok közt legnagyobb a fejlődés az állami iskolánál, hol a tanulók száma 1867-ről 1886-ra 530-ról 2212-re emelkedett és a községinél, hol a beiratkozott tanulók száma 1875-ről 440-ről 4128-ra szaporodott. Jelentékeny még az emelkedés a királyi gymnasiumoknál, hol a beiratkozott tanulók száma 1867-ről 1886-ra 3810-ről 5382-re emelkedett, továbbá a görög-keletieknél, hol a beiratkozott tanulók száma 399-ről 581-re ment. Lényegtelen emelkedést, majdnem veszteglést tapasztalunk az ágostaiaknál 4452-ről 4971. Ellenben határozott hanyatlást mutatnak a görög-katolikusok gymnasiumai 827-ről 759, a római katolikusoké 14,375-ről 10,721, a helvéteké 8229-ről 6312 és az unitáriusoké 586-ről 348 beiratkozott tanulóra.

A reáliskolába iratkozott tanulókat illetőleg legnagyobb a gyarapodás az állami iskolákban 1867-ről 1886-ra 978-ről 3683-ra, a községiéknél 1011-ről 1732-re és a zsidó reáliskolánál 49-ről 94-re. Emelkedés mutatkozik továbbá, habár szerényebb, az ágostaiaknál 373-ről 426-ra. A többi reáliskola

kimutatása nem tartalmaz adatot minden évről, s így tekintetbe nem jöhet.

Mindent összevéve tehát a reáliskolák általában mind emelkednek, a gimnáziumoknál ellenben, főleg csak az államiak, községiak és királyiak; a felekezetiak ellenben vagy vesztegelnek vagy éppen hanyatlanak, a görög keletiek egyetlen kivételével, a kinnél szintén tetemes emelkedés tapasztalható.

III.

Igen érdekes lesz látni, milyen arányban vesznek részt a középiskolában különböző felekezetek és nemzetiségek. Itt azonban némi nehézségekkel állunk szemben, a mennyiben 1881-ig a beiratkozott, 1882-től fogva a tanfolyamot befejező tanulók vannak vallás és nemzetiség szerint föltüntetve. De ha az általános számok ennek folytán nem is adnak egészen hű képet, az arányszámokból így is megközelítőleg helyesen következtethetünk e megoszlásra. Csak az utóbbiakat fogjuk tehát most alapul venni, midőn először a vallás és másodsor a nemzetiség szerinti megoszlást vizsgáljuk. (L. a IV. és V. táblán).

Az utolsó népszámlálás alkalmával a Dráván imeni Magyarországon a római katolikusok 47·22, a görög katolikusok 10·81, a görög-keletiek 14·11, az ágostaiak 8·07, a helvétek 14·74, az unitáriusok 0·40 és a zsidók 4·55 százalékkal fordultak elő. E szerint az országosnál nagyobb aránnyal szerepelnek, a gimnáziumban 1886-ban a zsidók 16·80, az unitáriusok 0·80, az ágostaiak 11·10 és a helvétek 14·80 százalékkal, az országosnál kisebb arányban a római katolikusok 46·80, a görög katolikusok 4·70 és a görög keletiek 5·20 százalékkal. A kiindulási pontul szolgáló 1867. évhez képest pedig emelkedett az arány tetemesen: a zsidóknál 8·69-ről 16·80-ra, kis mértékben a római katolikusoknál 45·27-ről 46·80-ra és csökkent minden egyébnél. Így az unitáriusoknál 1·45-ről 0·80-ra, a helvéteknél 21·30-ról 14·80-ra, a görög-katolikusoknál 5·71-ről 4·70-re, a görög keletieknél 5·75-ről 5·20-ra, az ágostaiaknál legkevésbé 11·83-ról 11·10-re.

A reáliskolákban az országos arányon felül van képviselve, 1886-ban ismét első sorban a zsidók 39'60, továbbá az ágostai 11'10 százalékkal. Az országos arányon alúl marad kis mértékben az unitárius 0'30, a római katolikus 40'70, a helvét 5'10, a görög keleti 2'90 és leginkább a görög katolikus 0'30 százalékkal. A fejlődést, illetőleg 1867-től napjainkig emelkedést mutat az unitárius 0'02-ről 0'30-ra, a helvét 1'43-ről 5'10-re, a zsidó 21'39-ről 39'60-ra, a görög keleti 2'17-ről 2'90-re. Vesztegel a görög katolikus 0'30-on. Hanyatlott ellenben az ágostai 15'07-ről 11'10-re és a római katolikus 59'60-ról 40'70-re.

A nemzetiséget illetőleg a Dráván inneni Magyarországbán 1880-ban számítottunk a magyarra 46'45, a németre 13'62, a tótra 13'52, az oláhra 17'50, a ruthénra 2'57, a horvát-szerbre 4'60, egyéb hazai nyelvűekre 1'22, külföldiekre 0'32 százalékot. E szerint 1886-ban a gymnásiumban az országos arányszámon felül voltak képviselve, a magyarok 71'00, körülbelül annak megfelelő módon a németek 14'50, és jóval azon alúl maradt minden többi, nevezetesen a tót 4'80, az oláh 6'10 és a ruthén 2'20 százalékkal. A fejlődést, illetőleg minden ingadozás mellett is határozott változást főleg a németeknél tapasztalunk, a kiknek arányszáma 1867-től 11'08-ről 14'50-re emelkedett, körülbelül változatlan a magyar és ruthén, csökkentek a tótok 5'48-ről 4'80-ra és az oláhok 7'70-ről 6'10-re.

A reáliskolában a magyar mellett még kiválóbb szerepet visz a német. Az elsőre esik 1886-ban 69'70, a másikkra 24'30⁰/₀. A népességhez viszonyítva a legkedvezőbb arányt tehát itt az utóbbi adja. A többi nemzetiségek itt még inkább mind messze elmaradnak országos arányaiktól. Így a tótra esik 2'40, az oláhra 2'60, a horvát-szerbre 0'60, a ruthénra 0'01 százalék. A fejlődést illetőleg itt viszont a magyar mutatja a legörvendetesebb gyarapodást, a memyiben 1867-től 60'02-ről 69'70-re emelkedett. Kívüle halad még az oláh 1'32-ről 2'60-ra. A többiek mind vagy változatlanok, vagy hanyatlottak. A tót 2'59 helyett 2'40⁰/₀-ot, a horvát-szerb 0'90 helyett 0'70⁰/₀-ot mutat különféle ingadozások után, s így lényegileg nem változott. A német azonban 35'17⁰/₀-ról 24'30⁰/₀-ra szállott le,

Bármily különbözők legyenek egyébiránt a középiskolai tanulók anyanyelv dolgában, a magyar nyelvet majdnem mind beszélte. Így a 38,655 tanulóból beszélt magyarul 37,391 vagyis ezerre 967. A felekezeti autonom közép iskolákba járó tanulók magyar nyelv tudására igen érdekes világot vet a tavalyi jelentés, melyet annál inkább adhatnak, miután az egyetemes arány körülbelül ugyanez volt, t. i. ezer közép iskolai tanulóra 960 olyan ki magyarul beszél. Az autonom felekezeti középiskolákba járt ugyanis 12,080, ezekből magyarul tud 11,232, tehát ezerre már 930. És pedig a helvétekbe járt 5955, az unitáriusokhoz 305, ezek magyarul beszéltek mind. Ellenben az ágostaiakhoz járt 5254; de ezekből magyarul beszélt csak 4715, tehát ezerre 897. S a görög keletiekhez járt 566 és ezekből magyarul beszélt 257, vagyis ezerre már csak 454, felénél is kevesebb.

Honosságát tekintve 1886-ban 37,947 tanuló közül helybeli volt 15,030, ezerre 389; megyebeli 9370, ezerre 243; más magyar megyebeli 13,405, ezerre 347; fumei 28; *horvát-szlavóniai* 207, ezerre 5; osztrák és külföldi 595, ezerre 15.

A korábbi évekhez képest a megoszlás 1882. és 1883 közt mutat némi eltérést. Attól fogva az arány meglehetősen változatlan.

IV.

Beiratkozott 188⁵/₆-ban a középtanodákba 41,508 tanuló és pedig a gymnásiumba 35,525, ezerből 856, a reáliskolába 5983, ezerből 144.

Ezekből az évről vizsgán megjelent 38,655 vagyis beiratkozott ezerből 931, elmaradt 2853, ezerből 69.

A középiskola két irányát tekintve a gymnásiumi 35,525 beiratkozottból kimaradt 2391, ezerből 67; a reáliskolai 5983 beiratkozottból kimaradt 462, ezerből 77. A reáliskolák kedvezőtlenebb aránya az illető szülők kedvezőtlenebb anyagi viszonyaiban leli magyarázatát. A gymnásium előnyösebb arányát már a nagyszámú és igen gyenge felekezeti gymnásium miatt sem lehet a gymnásiumok nagyobb zigorának tulajdonítani. E részben igen jellemző szám az,

hogy míg a közoktatási minisztérium hatósága alatt álló 118 iskolában *ezerből 963* tanuló járt végig, az autonom 60 középiskolában *ezerből 937* jelent meg a zárvizsgálatokon, és pedig a helvéteknél 926, a görög-keletieknél 946, az ágostaiaknál 949, az unitáriusoknál 963.

Összefügg e jelenséggel a középiskolai tanulók osztályok szerinti megoszlása, mely a következő számokat mutatja. A 38,655 tanulóból *jut az I. osztályra 9405, ezerre 243*; a II-ra 7039, ezerre 182; a III-ra 5726, ezerre 148; a IV-re 4870, ezerre 126; az V-re 3535, ezerre 91; a VI-ra 2913, ezerre 75; a VII-re 2633, ezerre 68; a VIII-ra 2534, ezerre 66. Abból a föltevésből indulva ki, hogy a mi itt keresztmeteszet gyanánt áll előttünk, a történelmi egymásutának is megfelel, azt kellene mondanunk, *hoggy az I. osztályból (243-ból) úgyszólván csak egy negyed (66) jut a VIII. osztályba.*

Írányok szerint vizsgálva a megoszlást abban találjuk, hogy a reáliskolában még kedvezőtlenebb az arány, mert míg a gymnásiumnál 7765-ből (*ezerre 234*) 2316 (*ezerre 70*), tehát több mint harmada jut a középtanoda első osztályából az utolsóba, a reáliskolában 1640-ből (*ezerre 300*), 218 (*ezerre 40*) alig egy nyolczada jut az elsőből az utolsó osztályba. A reáliskola ezen kedvezőtlen hányada azonban csak az utolsó évben mutatkozik, 1882-ben 281 I. osztályúra 60 VIII. osztályú jutott még. Ez időtől fogva azonban folyton rosszabbodott az arány, a mi ismét inkább a szülők vagyoni helyzetével, mint a tanulók szorgalmával áll összefüggésben.

A kormányzat szerinti különbséget véve alapúl a nem felekezeti intézeteknél 6689-ből (*ezerre 249*), 1514 (*ezerre 56*), tehát körülbelül egy ötöde jut, az elsőből az utolsó osztályba. Az autonomoknál 2716-ből (*ezerre 228*), 1020 (*ezerre 86*), harmadánál jóval több jut az első osztályból az utolsóba.

Bővebb világot kapunk e részben, ha a középiskolai tanulók életkorára térünk át. A középiskolai tanuló közül 1886-ban megfelelő korban (9—17 év) végezte tanulmányait ezerből 759, elkésve 241. És pedig a gymnásiumokban hasonlóképp 754 és 246, de a reáliskolában 795, 205. Ez azonban nem az iskola irányával, hanem inkább annak jellegével függ

össze, mint az 1885-iki részletesebb adatok mutatják. A mult évben ugyanis a miniszterium alatt álló iskolában kellő időben végezte 745, az autonom iskolákban 741. Itt már láthatjuk, hogy az eltérés gymnásium és reáliskola közt nem ok, és ha a gymnásiumi tanulókat részletezzük, már jóval jelentékenyebb különbségeket is kapunk. Így ugyanezek 1885-ben az ágostaiaknál kellő időben végezte 770, a helvéteknél 733, a görögkeletiekénél 580, az unitáriusoknál meg 551. Igen kellemetlen jelenség még, hogy az elkésve végzettek száma a mult évekhez képest inkább növekedett, mint csökkent.

Még több fényt vetünk e kérdésre, ha a tanulás eredményét kutatjuk. A 38,655 tanuló közül 1886-ban a vizsgálatot megállta 29,843, ezerre 772. *És pedig jelesen 2888 ezerre 75; jól 7722, ezerre 199; elégségesen 19,233, ezerre 498. Elbukott 9608, ezerre 227.*

Tekintve a középiskola irányát a gymnásiumban megállta a vizsgálatot 25,734, ezerre 777. *És pedig jelesen 2647, ezerre 80; jól 6899, ezerre 203; elégségesen 16,188, ezerre 489.* A reáliskolában megállta a vizsgálatot 4009, *ezerre 744.* *És pedig jelesen 240, ezerre 44; jól 823, ezerre 149; elégségesen 3045, ezerre 551.*

A korábbi évekkal szemben a végzettek összes aránya emelkedett ugyan valamit, de a jelesül végzettek, sőt a jól végzettek aránya is határozott csökkenést mutat, és pedig a középiskola mindkét ágában.

Tekintve a vezetést a miniszter alatt álló iskolákban keresztül ment a vizsgálaton 20,660, ezerre 772. *És pedig jelesen 1766, ezerre 66; jól 5081, ezerre 190; elégségesen 13,813, ezerre 519.* Az autonom iskolákban keresztüljött 9183, ezerre 772. *És pedig jelesen 1122, ezerre 95; jól 2641, ezerre 222; elégségesen 5420, ezerre 426.*

E számokban igen feltűnő az, hogy, noha a gymnásiumi arányok kedvezőbbek, mint a reáliskolaiak, az autonom iskoláké mégsem kedvezőbb, mint a miniszter vezetése alatt álló iskoláké, holott rendszerint a kettő közt bizonyos összefüggés áll fenn, a mennyiben az autonom iskolák közt csak kivételkép fordul elő egy-két reáliskola. Egy második feltűnő körülmény, hogy az autonom iskolákban ugyanannyian állják

meg sikeresen a vizsgálatot, de azért a jeles aránylag mégis több, mint a miniszter vezetése alatt álló iskolákban. Ismét oly körülmény, mely az autonóm iskolák ellen szól, a mely különös megerősítést nyer az érettségi vizsgának az állami iskoláknál mutatkozó kedvezőbb adatai által.

Érettségi vizsgára jelentkezett 1886-ban összesen 2635 tanuló. Ezekből az írásbelit szerencsésen állotta ki 2374. Ez utóbbiakból ismét a szóbelin is megfelelt 1985, ezer jelentkezőből 753.

Tekintve a középiskola irányát, a gymnásiumban 2413 jelentkezőből az írásbelit sikerrel végezte 2169, a reáliskolában 222 jelentkezőből 205. Ez utóbbiak közül a szóbelit megállotta a gymnásiumban 1788, ezer jelentkezőből 741, a reáliskolában 197, ezer jelentkezőből 887.

Az intézet vezetését illetőleg: a miniszter vezetése alatt álló intézetekben a szóbelit is megfelelően tette le ezer jelentkezőből 744—830. Az autonóm intézetekben ezer jelentkezőből 719, és pedig az ágostai gymnásiumokban 749, a helvétekben 688.

Ezek után talán nem lesz érdektelen azon adatokkal foglalkozni, melyek a szülők polgári állására vonatkoznak, mert ezekből láthatjuk, mily osztályok hajlanak a középiskola egyik vagy másik neme felé.

A szülők foglalkozását tekintve 1000 tanulóból: őstermelő gyermeke 187, iparosé és kereskedőé 339, tisztviselőé és értelmi keresetűé 421, személyes szolgálatból élőé 53. Az első osztály csekélyisége minden esetre meglepő, bármily kedvező legyen is, az utóbbiakra a nagyrészt városi lakhely.

Érdekes az is, miként történik a megoszlás a középiskola két irányzata szerint. *Esik ugyanis 1000 tanulóból az őstermelőkre a gymnásiumban 202, a reálban 99; az iparosokra és kereskedőkre 311, illetőleg 505; a tisztviselőkre és egyéb értelmi keresetűekre 439, illetőleg 323, a személyes szolgálatúakra 48, illetőleg 73.* Az őstermelők és tisztviselők előszeretete a gymnásium, az iparosoké és kereskedőké a reáliskola iránt félreismerhetetlen, míg az utolsó elem nem igen mutat nevezetes eltérést.

A fejlődés szempontjából nem jelentéktelen körülmény, hogy a középiskolák tanulói között általán és viszonylag

csökken az önálló keresetű szülők gyermekeinek száma, ellenben növekszik a tisztviselő szülők gyermekei száma. Az önálló őstermelő szülők gyermekeinek száma általán nem igen változott, de viszonylag emelkedik. A középiskola két irányát tekintve, a fejlődés szempontjából nem látunk nevezetes eltéréseket a tisztviselő szülők gyermekeinek szaporodása és az önálló értelmi keresetű szülők gyermekeinek csökkenése közt: a középiskola mindkét irányában, úgy a gymnásiumban, mint a reáliskolákban érvényesül.

Még érdekesebbek lesznek ez arányok, ha az iskolák kormányzati megoszlása szerint csoportosítjuk őket. 1000 tanulóból esik ugyanis az őstermelő szülőkre a minisztérium vezetése alatti iskoláknál 161; az autonóm iskoláknál 245; az iparosok és kereskedőkre 358, illetőleg 296; a tisztviselőkre és értelmi keresetűekre 420, illetőleg 428; a személyes szolgálatot tevőkre 61, illetőleg 31. Midőn főleg az őstermelők oly nagy előszeretettel fordulnak az autonóm iskolákhoz, ebben kétségtelenül jelentékeny része lehet a földrajzi viszonyoknak is, de az sem lehetetlen, hogy még több része van annak, hogy épp a legjobb módú szülők keresik föl leginkább az elnéző iskolákat.

V.

Inkább csak a teljesség kedvéért felsorolunk itt néhány adatot, melyek a tanulók egyéb viszonyaira vonatkoznak.

Az 1886. év végeig járó 38,655 tanuló közt volt 901 magántanuló, ezerre 28; és pedig gymnasiumi 830, ezerre 23, reáliskolai 71, ezerre 13. Az arány körülbelül ugyanaz, mint 1884-ben és 1885-ben (l. a VII. tábla). Tekintve az intézetek kormányzását, a miniszterium alatt álló középtanodákhoz tartozott 562, ezerre 21; a görög-keletiekhez 4, ezerre 7; az ágostaiakhoz 124, ezerre 26, a helvétekhez 206, ezerre 35; az unitáriusokhoz 5, ezerre 15. És ezen viszony a mult évhez képest sem igen mutat változást.

Egészen ellentétes viszonyokat találunk a tandíj tekintetében. A végigjárt 38,655 tanuló közül ugyanis egészen fizetett 1886-ban 30,409, ezből 785; részben fizetett 931, ezből 24; egészen tandíjmentes volt 7429, ezből 191.

Az irányt tekintve a gymnasiumban volt 1886-ban egész tandíjas 26,015, ezerből 782; félmentesen 860, ezerből 26; egész mentes 6385, ezerből 192. *A reáliskolákban egész tandíjas* 4482, ezerből 782; félmentes 70, ezerből 13; egész mentes 1044, ezerből 186. Határozottan csökkenő vagy emelkedő irányzatról nem szólhatunk, mert az utolsó két évhez képest csökkenéssel állunk ugyan szemben, de 1882-vel szemben, legalább a gymnasiumokban, emelkedett a tandíjmentesek száma.

Több állandóságra enged következtetni az az arány, melyet a kormányzat szerinti megoszlás mutat. E szerint ezer tanuló közt volt egész tandíjmentes a közoktatási miniszterium alatt álló intézetekben 117, görög-keletieknél 259, az ágostaiaknál 71, a helvéteknél 180, az unitáriusoknál 111. A féltandíjmentesek aránya némileg enyhíti ugyan ez eltéréseket. A mennyiben 1000 tanulóra jut féltandíjmentes a közoktatási miniszterium vezetése alatt álló intézetekben 19, a görög-keletieknél 21, az ágostaiaknál 37, a helvéteknél 51, az unitáriusoknál 96. Egészben véve azonban így is a szélsőségeket egyrészt az ágostai, majd az unitárius iskolák, másrészt a helvétek és a görög-keletiek és unitáriusok alkotják, míg a miniszterium vezetése alatt álló iskolák a közepet foglalják el.

Tandíjt az 1885-iki jelentés szerint egyáltalán nem szednek: a zentai községi, az esztergomi, komáromi, kecskeméti és székesfehérvári római katolikus, a balázsfalvi és naszódi görög katolikus és a kúnszent-miklósi helvét gymnasium, összesen 8 gymnasium a 178 középiskolából.

Ösztöndíjat élvezett 1885-ben — mert 1886-ra itt nincs adatunk — a 37,947 tanulóból 2930, ezerre 77, és pedig a középiskolák saját alapjaiból 1574, idegen alapokból 1356.

Az intézetek iránya szerint a gymnasiumokban ösztöndíjt kapott 1000 tanulóból 39, illetőleg 32; a reáliskolákban 19, illetőleg 30.

A kormányzatot tekintve a 2930 ösztöndíjasból esik a minisztériális két intézetre 33 idegen ösztöndíjas, ezerre 123 a tankerületiekre 590 saját, és 1161 idegen ösztöndíjas, ezerre 66; a görög keletiekre 9 idegen ösztöndíjas, ezerre 16; az ágostaiakra 293 saját és 118 idegen, ezerre 78; a helvétekre 630 saját, 31 idegen, ezerre 110; az unitáriusokra 61 saját

és 4 idegen ösztöndíjas, ezerre 213. A protestáns iskolák kedvező helyzete szembeszökő.

Segélyben és jutalomban részesült 1885-ben — mert 1886-ra ismét nincs adatunk — a 37,947 tanulóból 1885-ben 6461, illetőleg 1894, összesen 8355 tanuló, ezerből 220.

Írány szerint a gymnásiumban segélyezettett 5468, ezerre 166, jutalmaztatott 1751, ezerre 59, összesen 7219, ezerre 225. A reáliskolában segélyezettett 993, ezerre 197, jutalmaztatott 143, ezerre 28; összesen 1036, ezerre 225.

Kormányzat szerint segélyezettett és jutalmaztatott a miniszteriális 2 iskolában 34, ezerre 126; a tankerületiekben 5249, ezerre 205; a görögkeletiekben 37, ezerre 65; az ágostaiakban 1112, ezerre 211; a helvéteknél 1739, ezerre 292; az unitáriusoknál 184, ezerre 603.

A segélyezetttek és jutalmazottak száma évről évre nő. 1882-ben még csak 6562-re ment összes számuk, a mai 8355-tel szemben, s a gyarapodás a gymnásiumban erősebb, ezert véve alapúl, itt 165-ről, míg a reáliskolákban 185-ről emelkedett a mai 225-re.

Leczkemulasztás esett 1886-ban ezer tanulóra a gymnásiumban 805, a reáliskolákban 870. A minisztérium alá tartozó iskolákban 26,762 tanuló közül 5504, tehát ezerre 740; a felekezetiékben 11,893 tanuló közt 1683, tehát ezerre 861.

Leczkemulasztás igazoltatott 927,394-ből 897,523, ezer esetben 963; és pedig a miniszter vezetése alatt álló intézetekben 647,301, esetből 636,816 ezerből 985, az autonóm intézeteknél 280,093 esetből 261,707, ezerből 938.

Betegedés előfordult 1885-ben — 1886-ból nincsenek részletes adataink — 36,127, vagyis ezerre 912 könnyebb eset; 2675, ezerre 67 súlyosabb és 798, ezerre 20 járványos eset. A betegségek eseteknél 80'8% jutott a minisztérium vezetése alatt álló intézetre, 19'2% az autonomokra. És pedig a miniszter közvetlen vezetése alatt álló intézeteknél a betegségek 42'4% volt könnyű, súlyosabb 6%, járványos 1'6%. Az autonóm intézeteknél a betegedési esetekből könnyebb volt 85'8%, súlyosabb 10%, járványos 3'6%. Betegségek eset általában tehát több volt a minisztérium közvetlen kezelése alatt álló 117 intézetben, de az autonóm 60 inté-

zetben ismét túlnyomó volt a súlyosabb és járványos eset. Nagyon valószínű tehát, hogy az elsőben csak a följegyzés volt teljesebb, míg az utóbbiak minden tekintetben kedvezőtlenebb képet nyújtanak.

Az összehasonlítás a korábbi évekkal nem mutat nevezetesebb eltérést.

Erkölcsei magaviselet tekintetében 1886-ban jó osztályzatot kapott ezer tanulóból 631, szabályszerűt 342, kevésbé szabályszerűt 25, rosszat 2. Irányok szerint jó osztályzatot kapott a gymnásiumban 640, a reáliskolában 579; szabályszerűt 335, illetőleg 386; kevésbé szabályszerűt 23, illetőleg 33; rosszat 2, illetőleg 15. Kormányzat szerint jó osztályzatot kapott a közoktatási minisztérium vezetése alatt álló iskolákban 615, az autonóm tanintézetekben 685; szabályszerűt 360, illetőleg 290; kevésbé szabályszerűt 2—2, rosszat 1—1.

Fegyelmi eset jutott 1885-ben — mert itt ismét 1886-ról nincs részletesebb adat — ezer tanuló közt a gymnásiumban 97, a reáliskolában 83. Az összesen 3111 esetből jutott a minisztérium vezetése alatt álló intézetekre 1852, vagyis az esetek 52·5%, mikor ezek tanítványai az összes tanulók 66%-át képezik. Az autonomokra 1672, az esetek 47·5%-a akkor, a midőn az intézetek tanítványai az összes tanulóknak 33%-át teszik. Az arány tehát itt is a felekezeti iskoláknál kedvezőtlenebb.

A korábbi adatokkal szemben nevezetesebb eltérés itt sem mutatkozik.

VI.

A 178 középiskolának 1886-ban 165 saját és 18 bérházában volt összesen 4192 helyisége, és pedig: 1322 tanterme, 194 természetrajzi, 197 természettudományi, 153 vegytani, 158 rajz- és 91 torna terme; továbbá 254 könyvtári, 154 tanári és 120 igazgatói helyisége; 134 nyári tornatere, 138 óraközi üdülő helye, 244 tápintézeti helyisége és 1033 kert és egyéb — összesen 4192 helyisége.

Lássuk most ezek megoszlását az intézetek iránya szerint, szem előtt tartva azt, hogy a gymnásiumok és reálisko-

lák aránya nagyjában 150 : 28, körülbelül 5 : 1. A tantermek aránya 1091 : 231, a természetrajziaké 161 : 33, a természettudományiaké 158 : 39, a vegytaniaké 75 : 78, a rajztermeké 106 : 52, a tornatermeké 79 : 12; továbbá a könyvtáriaké 224 : 30, a tanáriaké 121 : 33, az igazgatóiaké 91 : 29, és végül a nyári tornatereké 124 : 14, az üdülő helyeké 117 : 17 a tápintézeteké 234 : 10, a vegyeseké 826 : 207, az összeseké 3407 : 785. Egészben véve tehát a reáliskolák jobban vannak helyiségekkel ellátva. Az intézetek arányának megfelel nagyjában a tantermek és a természetrajzi termék száma. A gymnásiumok aránya kedvezőbb a tornatermeknél, a könyvtári helyiségeknél, a nyári tornatereknél, az üdülő helyeknél és tápintézeti helyiségeknél, a mi a gymnásiumok régebbi fennállásával függ össze. Ellenben a reáliskolák aránya kedvezőbb, különösen a természettudományi-, vegytani- és rajztermeknél; továbbá a tanári- és igazgatói helyiségeknél; és végül a vegyeseknél és az összes helyiségeknél.

A kép teljessége érdekében adjuk még a következő számokat. Egy gymnásiumra esett átlag 22, egy reáliskolára 28 helyiség. A miből eléggé látszik, hogy az utóbbiak helyiségek dolgában jobban állanak.

A fejlődés szempontjából a legnagyobb gyarapodást a kerti és egyéb helyiségek mutatják, melyek 1882-ben 59-ről 1886-ban 1033-ra szaporodtak, továbbá az óraközi üdülő helyek, melyeket csakis 1884. óta sorolnak fel külön, továbbá a tanári és igazgatói termék, melyek együtt 177-ről 212-re, és végre a természetrajzi és természettani termék, melyek együtt ugyancsak 1882-ről 1886-ra 289-ről 319-re emelkedtek. A középiskola két iránya szerint a fejlődés nem igen mutat nevezetesebb eltérést.

Az intézetek vezetését illetőleg 118 a miniszter vezetése alatt álló intézettel szemben áll 60 autonóm intézet. Az arány tehát 2 : 1. Ugyanez körülbelül a tanulók aránya 26,762 az első esetben és 11,893 a másokban. Ezeket előre bocsátva, lássuk a helyiségek arányát. Helyiség van összesen 2735 illetőleg 1455. És pedig tanosztály 895, illetőleg 427, természetrajzi 134, illetőleg 60, természettudományi 148 illetőleg 49, vegytani 128 illetőleg 25, rajzterem 126 illetőleg 32, télitorna 69

illetőleg 22. Továbbá könyvtári van 136 illetőleg 116, tanári 99 illetőleg 55, igazgatói 92 illetőleg 28. Végül nyári tornater 85 illetőleg 53, üdülőhely 85 illetőleg 49, tápintézeti 119 illetőleg 125, vegyes czélú 619 illetőleg 414.

Egészben véve a viszony igen emlékeztet az irányzatnál tapasztaltra. A miben a gymnásiumok kedvezőbbek, azt nagyjában megőrzik az autonóm iskolák is; a reáliskolák előnyei viszont jelentkeznek a miniszter vezetése alatt álló intézeteknél. Csakhogy az utóbbiaknál talán még fokozottabb mérvben. Így a könyvtárak, nyári tornatermek, üdülő helyek, tápintézetek, sőt a vegyes helyiségek dolgában az autonóm intézetek kedvezőbben állanak, s a helyiség összes száma legalább is megfelelő arányoknak. De másrészt a miniszter vezetése alatt álló intézetek nemcsak a természettani-, vegytani- és rajztermek s a tanácskozási és igazgatói helyiségek tekintetében mutatnak jóval kedvezőbb képet az autonómokkal szemben, mint a milyent láttunk a reáliskoláknál, a gymnásiumokhoz képest, hanem természetrajzi- és téli tornahelyiségek dolgában is kedvezőbb helyzetnek örvendenek, mint az autonóm intézetek, pedig e részben épp a gymnásiumok multák inkább felül a reáliskolákat. Az egyes felekezeteket illetőleg már nehezebb a rangsorozat. Úgy látszik azonban, hogy egészben véve az ágostai gymnásiumok jobban vannak ellátva, csak ezután következnek a többi protestáns felekezetek gymnásiumai. Kétségtelenül jóval kedvezőtlenebbek azonban a görögkeleti iskolák. A mi végül a felekezeti reáliskolákat illeti, ezek ismét még tetemesen hátrább állanak, mint a gymnásiumok, úgy az ágostaiaknál, mint a görögkeletiekénél, míg különben, mint tudjuk, épp az ellenkezőt tapasztaljuk.

VII.

Taneszközökkel teljesen el volt látva a 178 intézet közül 142, (74°/_o.) A többi intézetek is csak részben nélkülözték a szükségesekeket.

Az intézetek irányát tekintve, természettudományi tárgyakkal fel volt szerelve 150 gymnásiumból 133 (88⁷/_o) 28 reáliskolából 22 (64³/_o). Földrajzi és történelmi tárgyakból

135 gymnásium (90°/_o) és 22 reáliskola (64°/_o). Rajztárgyakból 126 gymnásium (84°/_o) és 23 reáliskola (82°/_o). Tornaszervezőkkel 91 gymnásium (60°/_o) és 11 reáliskola (39°/_o). Könyvtárakkal 149 gymnásium (99°/_o) és 26 reáliskola (93°/_o). Eltekintve tehát a rajztárgyaktól — a mi igen érthető — mindenben a gymnásiumok voltak jobban felszerelve. A főmagyarázat e részben sokkal régibb voltak.

A fejlődést illetőleg haladást 1882. óta inkább a gymnásiumoknál tapasztalunk és pedig különösen földrajzi és történelmi, továbbá a természettudományi szakban. A magyarázat itt is valószínűleg ugyanaz.

Tekintve az iskolák kormányzatát, ismét visszatérhetünk az 1885-iki jelentésre. E szerint a miniszter vezetése alatt álló 117 és 60 autonom intézet közül természettudományi tárgyakkal fel volt szerelve 103 (88°/_o) illetőleg 50 (83°/_o), földrajzi és történelmi eszközökkel 102 (87°/_o) illetőleg 52 (87°/_o), rajzeszközökkel 100 (85) és 45 (75°/_o), tornatárgyakkal 65 (55°/_o) és 34 (56°/_o), könyvtárakkal birt 110 (94°/_o) illetőleg 44 (73°/_o). Miután láttuk, hogy a gymnásiumok általában jobb helyzetben vannak, mint a reáliskolák, és miután még fönnebb láttuk azt is, hogy könyvtári helyiségekben az autonom iskolák mily előnyös helyzetben vannak, csak annál meglepőbb lesz az a körülmény, hogy az autonom iskolák közül kevesebben bírnak könyvtárakkal, megjegyezzük azonban, hogy a kötetek számát illetőleg az autonom iskolák nagy előnyben vannak a miniszter vezetése alatt álló iskolákkal szemben, mert a míg ezen 117 iskolában 177, 130 mű vétetett föl 341, 661 kötettel, a 60 autonom iskolák 314,801 művet mutatnak ki 578, 907 kötettel.

Tanár és tanító a 178 közép iskolában 1886-ban 2900 tanár volt és pedig: rendes 1618, ezerre 558; helyettes 343, ezerre 118; kiegészítő 134, ezerre 46; más tárgyat nem tanító hitoktató 622, ezerre 214; rendkívüli tárgyak tanítója 183, ezerre 63. Minden egyes tanfolyamra jutott tehát 2'34 tanár és tanító 1'29 rendes tanár.

Az iskolák iránya szerint a 150 gymnásiumra jutott összesen 2367, míg a 29 reáliskolára 533, szóval az utóbbiakra több. Még kedvezőbb az arány az utóbbiakra, ha a

részletekbe megyünk. Mert a míg a gymnásiumokban volt rendes tanár 1296, ezerre 547; helyettes 311, ezerre 132; kisegítő 110, ezerre 46; más tantárgyat nem tanító hitoktató 488, ezerre 206; rendkívüli tárgyak tanítója 162, ezerre 69 — addig a reáliskolákra jutott rendes tanár 322, ezerre 604; helyettes 32, ezerre 60; kisegítő 24, ezerre 45; más tantárgyat nem tanító hitoktató 134, ezerre 251 és rendkívüli tárgyak tanítója 21, ezerre 40. Ennek megfelel még az is, hogy minden egyes tanfolyamra jutott rendes tanár a gymnásiumban 1'56, a reáliskolában 1'66; minden rendes tanárra jutott a gymnásiumban 25—26, a reáliskolában 16—17 tanuló.

A tanárok száma 1882-től egészben véve gyarapodott 2424-ről 2900-ra. Az egyes osztályok közül legjobban gyarapodott a hitoktatóké 224-ről 622-re és legjobban fogyott a rendkívüli tárgyak előadóinak száma 236-ról 183-ra, talán nem összefüggés nélkül. A rendes tanárok száma egészben gyarapodott 1527-ről 1618-ra, de viszonylag csökkent ezerre 629-ről 558-ra. Sa fejlődés ezen menete körülbelül egyformán mutatkozik a középiskola mindkét arányában.

Az intézetek vezetését tekintve a miniszter vezetése alatt álló 118 intézetben volt összesen 2011 tanár és tanító, a 60 autonom iskolában 889. A tanárok számát tekintve tehát az autonom intézetek rosszabbul állanak. De lássuk itt is a részleteket. A miniszter vezetése alatt álló iskolákban van rendes tanár 1127, ezerre 561; helyettes 278, ezerre 138; kisegítő 69, ezerre 34; más tárgyat nem tanító hitoktató 430, ezerre 214; rendkívüli tárgyak tanítója 107, ezerre 53. Ellenben az autonom intézetekre esik rendes tanár 491, ezerre 533; helyettes 65, ezerre 73; kisegítő 65, ezerre 73; más tárgyat nem tanító hitoktató 192, ezerre 216; rendkívüli tárgyak tanítója 76, ezerre 85.

A tanképesítés szempontjából vizsgálva a 2900 tanárt, azt látjuk, oklevéllel birt 1886-ban 2205, ezerre 759. Az oklevelek közül működött a 150 gymnáziumban 1714, ezerre 723, a 28 reáliskolában 491, ezerre 921. A miniszter közvetlen vezetése alatt álló 118 iskolában működött 1578, ezerre 785, a 60 autonom iskolában 628, ezerre 706. A reáliskolák fölénye a gymnásiumokkal és még inkább a miniszter

vezetése alatt álló iskoláké az autonomok felett elég szembe-
szökő.

A fejlődés általában örvendetes, a mennyiben 1882-ben 2424 tanár közül csak 1451, tehát ezerre 598 birt oklevéllel, míg 1886-ban 2900 közül 2205, vagyis ezerre 759. S a fejlődés meglehetősen egyenletesen mutatkozik a középiskola két irányára a gymnásiumok és reáliskolák szerint is.

Az állam nyelvének ismeretét illetőleg csak a rendes tárgyakat oktató tanárokról birunk adatokat, de hiszen e részben csakis ezek birnak fontossággal. Ezen 2717 tanár közül magyarul tökéletesen beszélt 2507, ezerből 923; csak némileg 126, ezerből 46, nem beszélt 84, ezerből 31.

Az intézetek irányát vizsgálva, a gymnásiumra jutott magyarul tökéletesen beszélő 92·4⁰/₀, a 28 reáliskolára 91·4; némileg magyarul beszélő a gymnásiumokra 4⁰/₀, a reáliskolára 6·8⁰/₀, magyarul éppen nem beszélő a gymnásiumokra 3·6⁰/₀, a reáliskolákra 1·7⁰/₀. A magyarul nem beszélők aránya tehát a gymnásiumban nagyobb.

Tekintettel a kormányzatra, a miniszter vezetése alatt álló iskolákban magyarul nem beszélő tanár van 1·1⁰/₀; az autonom iskolákban pedig 7·9⁰/₀.

VIII.

A középiskolák összes jövedelme 1886-ban 4.343,500 forintot tett, a minek az állam, a községek és egyházak, nemkülönben a tanítási díjak a kisebbik felét szolgáltatták, a nagyobbik fele a különböző *alapítványokból eredt*. Az állam ugyanis adott 723,551 frtot (16·66⁰/₀), a *községek*, 382,185 frtot (8·80⁰/₀), az *egyházak* 190,745 frtot (4·39⁰/₀), a *beiratási díjak* 63,498 frtot (1·40⁰/₀), a *tandíjak* 497,892 (11·86⁰/₀). Az alapítványok közt első helyen állanak a mintegy 12,000,000 frtra becsült *ingatlanok* 632,247 frttal (14·56⁰/₀), azután a mintegy 5,300,000 frtra becsült *tökek* 308,513 frttal (7·10⁰/₀), *tanulmányi alap* 482,822 frttal (11·12⁰/₀), a *vallási alap* 24,620 frttal (0·53⁰/₀), a *szerzetesrendek alapítványai* 406,164 frttal (9·35⁰/₀) és végül egyéb vagyon-források 238,956 frttal

(5·50⁰/₀). Ezekén kívül szerepelnek még az *öszöndíj alapok* 188,257 frttal (4·33⁰/₀), és a *segély alapok* együtt 188,257 frttal (4·71⁰/₀).

E források megoszlását illetőleg csak az intézetek vezetése szerint előálló különbségeket akarjuk érinteni. Ezt vizsgálva, látni fogjuk, hogy *ingatlan alapítványokból mintegy 7.400,000 frt tökéérték 398,264 frt kamattal* esik a kormány vezetése alatt álló intézetekre és *mintegy 4.700,000 tökéérték 233,983 frt kamattal az autonóm intézetekre. Az ingó tökéktől ellenben esik mintegy 1.500,000 frt tökéérték 82,785 frt kamattal az elsőkre és mintegy 3.800,000 frt tökéérték 225,728 frt kamattal az utóbbiakra.* Mindkét esetben, de különösen az utóbbiban, a felekezetiokra tehát aránylag több. *Az állampénztárból* már ellenkezőleg a kormány vezetése alatt álló intézetekre esik *695,961 frt*, az autonomokra csak 27,590. Hasonlót mutat az országos vallási alap, mely amott 24,630, itt 150 frt, az országos tanulmányi alap, mely 482,582, illetőleg 300 frt és a polgári községek járuléka, mely 325,933 illetőleg 56,252 frt jövedelmet szolgáltat. Újból főleg az autonóm intézeteket táplálja az egyházak járuléka, mely a miniszter vezetése alatt álló iskoláknak 65,254 frtot, az autonomoknak 125,495 forintot szolgáltat. A szerzetesrendek alapítványai meg éppen csak a kormány vezetése alatt álló intézeteket gyarapítják 406,164 frttal. Beíratási díjakból szedtek a kétféle intézetek 57,218 illetőleg 6217 forintot, tandíjakból 339,457, illetőleg 158,440 frtot, vegyesekből 121,552, illetőleg 117,424 forintot. Öszöndíj alapokból 143,166 és 45,091 frtot, különböző segélyalapokból 142,629 és 61,356 frtot. Összesen a miniszter vezetése alatt álló 118 intézetek *3.285,478 frtot (75·87⁰/₀)*, a 60 autonóm *1.058,022 frtot (24·13⁰/₀)*. E jövedelem ezen megoszlási aránya elég világosan mutatja az előbbieket előnyét.

1882-ben az összes jövedelem még csak 3.370,595 forintot tett, s így a haladás tetemes. Legnagyobb a haladás a két első rovatnál, melyeken 1882-ben a jövedelemnek csak 13·43 9⁰/₀-a esett, most pedig 21·66⁰/₀-a jut. Aránylag kisebb rész esik ma az egyházi és szerzetrendi forrásokra. Hasonlóképp feltűnő a viszonyos vesztég a beíratási és tandíjaknál, melyek 1882-

ben az összes jövedelmek $13\cdot01\%$ -át képezik és ma azoknak csak $13\cdot32\%$ -át teszik.

Az autonom iskolák kedvezőtlenebb helyzetét tanúsítja végül nemcsak kiadásaik összege, hanem azok részletezése is. A míg t. i. a kormány vezetése alatt álló 118 intézet *1.950,677 frtot költ a személyi kiadásokra, a 60 autonom iskola csak 608,701 frtot. Dologi kiadásokra költenek az elsők 923,418, az utóbbiak 233,630 frtot.* A többi kiadásoknál azonban már nem ily kedvezőtlen az autonom iskolák helyzete; átmeneti kiadásokra jut ugyanis a kormány vezetése alatt álló intézetekben 122,114, az autonomokban 101,230; *ösztöndíjakra* amott 142,199 frt, emitt 35,469; *segélyekre* ott 147,070, itt 78,942. És végül a kiadások összege, miként a bevételeké, az első esetben 3.285,478, az utóbbiban 1.058,022 frt.

A fejlődést illetőleg a legszembeötlőbb tény az autonom iskolák arányának csökkenése. 1882-ben még $26\cdot9\%$ jutott rájuk, ma már csak 24·6. A személyi járandóságok arányának csökkenését mindazáltal nem szabad félremagyaráznunk. Az a dologi kiadások erős felszökkenésével függ össze. S e részben az autonom iskoláktól sem tagadható meg az igyekezet. Mert a míg 1882-ben 129,704 forintot költöttek ily célra, most már 233,630 forintot fordítanak ugyanarra.

* * *

Bármerre tekintünk, mindenütt azt látjuk, hogy az állam felügyelete alatt álló középiskolák megelőzik az autonom intézeteket. S épp azért csak örömmel látjuk, hogy az állami befolyás az utóbbiak körében is mindig több tért nyer. Magyarország társadalmi és politikai fejlődése nem hajlik a végletek felé. Nálunk bizonyynyal igen kis számmal lesznek, kik abstract elvből kiindulva, az autonom felekezeti iskolák eltűnését óhajtánák. De másrészt kétségtelen, hogy a felekezeti iskolák csökkenése s az állami befolyás terjeszkedése középiskoláink terén, igen nagy és üdvös haladást jelez.

E haladás nemcsak általános culturalis jelentőséggel bír, de kiválólag fontos magyar nemzeti szempontból is. Fajunk uralmát e hazában nem lehet megérteni a középiskola

nélkül. A Dráván inneni Magyarországon mintegy 46 százalékra menő magyarság, mely a népiskolában éppen csak hogy eléri az abszolút többségi 50 százalékot, a középiskola mindkét ágában 70 százalék körül jár. S ha most ehhez hozzá veszünk azt, hogy az assimilatióra leghajlandóbb németek a gymnasiumi tanulók 14·50 s a reáliskolai tanulók 24·30 százalékát szolgáltatják, bizonyosan nem lesz túlvértes az a föltevés, hogy ez úton a középiskola folyamán még 10 százalékkal gyarapszik a magyar elem. A többi nemzetiségekre jutó 15 százalékból ismét vehetünk talán egy harmadot vagyis 5 százalékot. Mindent összefoglalva bátran állithatjuk, hogy a középiskolából kikerült osztályok 85 százaléka a magyarság elemeihez számítható, a mit eléggé támogat az a korábban említett adat, hogy a középiskolai ifjuságnak több mint 96 százaléka beszél magyarul.

A magyar faj uralma e hazában nem a tömegekben, hanem az értelmiségben gyökerezik. Hatalmának alapjai nem a népiskolákban, hanem a középiskolákban nyugszanak.

Egy tekintet a szomszéd Ausztriára a legvilágosabban fogja megmutatni, mily nagy része van a középiskolának valamely faj uralmában. Ausztriában a 36·73°/_o-os németiség 42·86 százalékát teszi a gymnasiumi és 60·33 százalékát a reáliskolai ifjuságnak. A 23·77°/_o-os csehek és morvák 28·71 illetőleg 25·51 százalékot vesznek igénybe a középiskolai tanulókból. A 14·86°/_o-os lengyelek 16·47 illetőleg 5·76 százalékot. A 12·83°/_o-os ruthenek 3·68 illetőleg 6·34 százalékot. A 7·78°/_o-os délszlávok 4·01 illetőleg 1·69 százalékot. A 3·07°/_o-os olaszok 3·05 illetőleg 5·06 százalékot. A 0·88°/_o-os oláhok 0·67 illetőleg 0·25 százalékot stb.

Hogy Ausztriában a német faj uralma annyi nehézségekkel küzd, azt mi sem képes jobban megértetni, mint a nem német nemzetiségek nagy aránya a középiskolában. 42·86°/_o német mellett 28·71 százalék cseh és 16·47 százalék lengyel van a gymnasiumban; vagyis együttvéve több lengyel és cseh mint német, ez megmagyaráz sok jelenséget, melyet különben nem értenénk.

A nemzetiségek aránya visszatükröződik természetesen az iskolák tannyelvén is. A mi 178 középiskoláinkból

122. (68·5⁰/₀) tiszta magyar, 45 (25·5⁰/₀) vegyes nyelvű és csak 11 (6⁰/₀) tisztán nem magyar. Ausztriában az 1885-ben ennálott 251 középiskolából 158 (63⁰/₀) német, 8 (3⁰/₀) vegyes, 85 (34⁰/₀) tisztán nem német tannyelven ad elő.

Midőn azt látjuk, hogy a középiskola, más szóval az értelmiség mily nagy befolyással bír fajunk uralma tekintetében, talán elnézőbbek leszünk azon hátrányok iránt is, melyek bizonyos előnyöktől elválaszthatatlanok. A szakképzés elhanyagolása, bizonyos a gymnasiumi tanulmányokkal összefüggő pályák tulságos előszeretettel való felkeresése sok kárt okozhatnak fajunknak nemzetgazdasági tekintetben, de a magyar faj túlsúlya az értelmiségben bizonyos fokig e hibákban sarjadzik. Mind e kérdésekre lesz még alkalmam visszatérni, midőn felsőbb és szakoktatásunkról óhajtok értekezni. Egyelőre csak azt akartam jelezni, hogy mily nagy szolgálatot esz fajunknál a középiskola s hogy épp azért minden áldozatt, melyet e téren hozunk, a leggyümölcsözőbb befektetés fajunk culturalis és politikai uralmának fejlesztésére és megszilárdítására.

TABLÁZATOK.

I. tábla.

A gymnásiumok száma azok jellege és fokozata

Mely évben	állami				királyi				községi			
	fő	al	tanár	beiratkozott tanuló	fő	al	tanár	beiratkozott tanuló	fő	al	tanár	beiratkozott tanuló
1867-ben	1	1	19	530	10	1	135	3,810	—	—	—	—
1868-ban	1	2	27	623	10	1	149	3,776	—	—	—	—
1869-ben	1	2	30	581	10	1	153	3,645	—	—	—	—
1870-ben	1	2	29	537	10	2	162	3,434	—	—	—	—
1871-ben	1	4	47	820	10	2	162	2,995	—	—	—	—
1872-ben	1	4	81	1,248	10	3	206	3,546	—	—	—	—
1873-ban	1	5	56	893	9	3	152	2,747	1	1	21	440
1874-ben	1	5	62	917	9	2	134	2,315	1	1	21	373
1875-ben	2	4	66	979	10	3	166	2,983	1	1	21	370
1876-ban	2	5	75	1,053	10	4	184	2,823	1	2	31	492
1877-ben	3	4	74	1,245	10	4	226	4,066	1	4	48	783
1878-ban	3	4	77	1,397	12	3	225	4,457	1	5	47	860
1879-ben	3	4	86	1,514	11	4	210	3,861	2	5	73	1,078
1880-ban	6	2	108	1,753	11	4	229	4,469	3	4	101	1,624
1881-ben	6	2	101	1,645	11	4	227	4,525	3	5	114	1,716
1882-ben	6	3	137	1,856	11	4	240	5,003	3	6	103	1,824
1883-ban	6	3	136	1,902	11	4	256	4,767	3	6	117	1,762
1884-ben	7	3	168	2,080	11	4	260	4,841	3	6	119	1,751
1885-ben	7	3	170	2,149	11	4	268	4,968	3	8	155	2,143
1886-ban	8	2	182	2,212	12	6	330	5,382	5	14	287	4,128

I. tábla.

szerint, valamint a tanárok és tanulók száma.

róm. kathol.				görög kathol.				görög-keleti			
fő	al	tanár	beírat- kozott tanuló	fő	al	tanár	beírat- kozott tanuló	fő	al	tanár	beírat- kozott tanuló
21	38	585	14,575	3	—	32	827	2	1	23	399
21	38	609	15,129	3	—	35	787	2	1	26	449
21	38	645	14,873	3	—	36	802	2	1	25	452
21	38	672	13,640	3	—	41	787	2	1	26	415
21	39	791	12,972	3	—	41	743	2	1	32	381
22	39	641	11,146	3	—	28	425	2	1	22	207
23	34	745	11,729	3	—	39	581	2	1	37	378
23	34	667	10,727	3	—	41	579	2	1	33	230
24	33	669	10,792	3	—	40	596	2	1	34	340
24	31	708	11,364	3	—	45	596	2	1	32	387
25	29	632	11,358	3	—	42	629	2	1	32	401
25	28	644	11,832	3	—	44	718	2	1	34	433
25	28	649	12,286	3	—	48	1,691	2	1	25	180
26	28	626	12,290	3	—	46	739	2	1	32	481
27	26	640	12,612	3	—	42	785	2	1	33	486
28	24	677	13,410	3	—	45	812	2	1	35	539
28	24	660	12,736	3	—	48	833	2	1	38	550
28	24	728	12,942	3	—	49	809	2	1	37	548
28	23	728	14,809	3	—	48	809	2	1	37	552
25	15	637	10,721	3	—	51	759	2	1	38	581

I. tábla.

Mely évben	ágostai evang.				helvét			
	fő	al	tanár	beirat- kozott tanuló	fő	al	tanár	beirat- kozott tanuló
1867-ben	14	15	300	4,952	15	17	318	8,229
1868-ban	15	16	312	5,138	16	17	323	8,745
1869-ben	14	16	302	5,055	16	17	322	8,848
1870-ben	14	16	302	5,117	16	17	322	8,487
1871-ben	14	15	307	4,949	16	16	214	7,685
1872-ben	14	15	333	4,843	16	16	319	5,941
1873-ban	15	13	294	4,722	16	16	307	5,382
1874-ben	15	13	323	4,613	16	15	367	6,031
1875-ben	14	12	315	4,779	15	15	383	5,868
1876-ban	14	12	303	4,788	15	15	364	5,820
1877-ben	14	12	310	5,113	15	15	362	5,914
1878-ban	14	12	305	5,324	15	15	359	5,928
1879-ben	14	12	313	5,326	15	14	369	6,092
1880-ban	14	12	319	5,381	15	15	369	6,112
1881-ben	14	12	305	5,352	16	14	344	6,167
1882-ben	14	12	311	5,748	16	12	339	6,586
1883-ban	14	12	322	5,528	16	12	371	6,516
1884-ben	14	12	343	5,463	16	12	394	6,343
1885-ben	14 ²⁾	10	329	5,154	16	12	395	6,420
1886-ban	15	9	357	4,971	16	12	424	6,310

1) A főgymnasium alatt teljes vagyis nyolcz osztályu gymnasium,

2) A nagy-röczei ágost. evang. főgymnasium 1874 aug. 20 kelt

3) Az ágostai evang. gymnasiumok között van mindenütt a rima-

I. tábla.

unitárius				m a g a n				Ö s z s e s e n			
fő	al	tanár	beirat- kozott tanuló	fő	al	tanár	beirat- kozott tanuló	fő	al ¹⁾	tanár	beirat- kozott tanuló
1	3	30	586	—	—	—	—	67	76	1,442	33,908
1	3	30	580	—	—	—	—	69	78	1,511	35,227
1	3	30	583	—	—	—	—	68	78	1,543	34,839
1	3	30	481	—	—	—	—	68	79	1,584	32,898
1	3	30	447	—	—	—	—	68	80	1,624	30,992
1	3	36	351	—	—	—	—	69	81	1,666	27,707
1	3	30	348	—	—	—	—	71	76	1,681	27,220
1	3	43	348	1	1	43	140	72	75	1,734	26,273 ²⁾
1	3	38	307	1	1	36	130	73	73	1,768	27,144
1	3	48	322	1	2	53	155	73	75	1,843	27,800
1	2	41	370	1	1	39	77	75	72	1,806	29,956
1	2	37	441	1	1	26	65	77	71	1,798	31,455
1	2	37	460	1	1	30	81	77	71	1,890	32,569
1	2	24	400	1	2	32	150	82	70	1,886	33,399
1	2	37	452	1	2	35	146	84	68	1,878	33,886
1	2	37	504	1	2	43	151	85	66	1,967	36,432
1	1	28	519	1	2	46	129	85	65	2,022	35,242
1	1	33	358	1	2	44	108	86	65	2,175	35,243
1	1	22	320	1	2	41	124	86	64	2,193	37,448
1	1	22	348	1	2	39	113	88	62	2,367	35,525

az algymnasium alatt pedig nem teljes gymn. értendő.
 miniszteri rendelettel feloszlattatott.
 szombati egyesült protestáns gymnásium is kimutatva.

II. tábla.

A reáliskolák száma azok jellege és fokozata

Mely évben	állami		A tanárok száma	A beiratkozott tanulók száma	köz- ségi		A tanárok száma	A beiratkozott tanulók száma	római kathl.		A tanárok száma	A beiratkozott tanulók száma	görög keleti		A tanárok száma	A beiratkozott tanulók száma
	fő-	al-			fő-	al-			fő-	al-			fő-	al-		
1867	2	3	54	978	2	5	71	1,011	—	1	2	75	—	—	—	—
1868	2	3	55	1,133	2	5	70	1,060	—	1	2	78	—	—	—	—
1869	2	3	58	1,216	2	5	73	1,241	—	1	2	78	—	—	—	—
1870	2	4	70	1,558	2	5	76	1,531	—	1	2	93	—	1	4	17
1871	2	7	95	2,276	2	6	93	2,087	—	1	2	93	—	1	6	25
1872	5	9	154	3,533	3	6	107	2,456	—	1	5	109	—	1	8	35
1873	8	6	193	4,289	3	6	116	2,605	—	1	8	185	—	—	—	—
1874	9	6	222	4,539	4	4	106	2,311	—	1	8	166	—	1	6	47
1875	9	7	238	4,657	4	4	116	2,530	—	1	8	141	—	1	7	49
1876	14	4	288	4,636	4	0	93	1,576	—	1	9	142	—	—	—	—
1877	14	3	251	3,847	3	5	132	2 131	—	—	—	—	—	—	—	—
1878	14	3	267	3,927	3	5	111	1,665	—	—	—	—	—	—	—	—
1879	14	3	341	3,774	3	5	151	1,732	—	—	—	—	—	—	—	—
1880	15	2	342	3,344	3	4	100	1,667	—	—	—	—	—	—	—	—
1881	15	2	310	3,225	3	4	99	1,517	—	—	—	—	—	—	—	—
1882	17	—	308	3,207	3	4	119	1,534	—	—	—	—	—	1	7	96
1883	17	—	330	3,379	3	4	128	1,772	—	—	—	—	—	1	7	91
1884	17	—	342	3,197	3	3	108	1,550	—	—	—	—	—	1	12	70
1885	17	—	356	3,361	3	3	95	1,584	—	—	—	—	—	1	8	54
1886	17	1	375	3,683	3	3	101	1,732	—	—	—	—	—	1 *)	13	48

Jegyzet. Az erdélyi szászok ágostai hitv. gymnásiumai reáliskolai oktatásügyi jelentésben több évről nincsenek is külön kitétetve. Ilyenek: A

*) A görög keleti (brassói) alreáliskola több évben adatokat nem kül-

II. tábla.

szerint, valamint a tanárok és tanulók száma.

fő- agostai		A tanárok száma	A beiratkozott tanulók száma	izrae- lita		A tanárok száma	A beiratkozott tanulók száma	magán		A tanárok száma	A beiratkozott tanulók száma	Mindösszesen			
fő-	al-			fő-	al-			fő-	al-			főrealiskola	alrealiskola	A tanárok száma	A beiratko- zott tanu- lók száma
1	3	39	373	—	2	8	49	—	2	17	175	5	16	191	2,661
1	3	39	404	—	2	8	59	—	2	17	220	5	16	191	2,954
1	3	39	404	—	2	8	80	—	3	20	280	5	17	200	3,299
1	3	40	513	—	2	8	66	—	3	22	350	5	19	222	4,126
1	3	40	566	—	2	9	66	—	3	22	359	5	23	267	5,472
—	3	8	316	—	2	13	87	—	2	10	194	8	24	305	6,730
—	—	—	—	—	1	2	46	—	3	18	195	11	17	337	7,310
—	3	24	328	—	1	5	83	—	3	16	269	13	19	387	7,743
—	4	37	371	—	2	8	141	—	3	17	206	13	22	431	8,086
1	4	44	632	—	2	14	112	—	3	24	99	19	17	472	7,197
—	—	—	—	—	1	5	56	—	—	—	—	17	9	383	5,978
—	—	—	—	—	1	5	55	—	—	—	—	17	9	383	5,647
—	—	—	—	—	1	7	77	—	1	8	4	17	10	507	5,587
—	—	—	—	—	1	8	82	1	—	8	5	19	7	458	5,098
—	—	—	—	—	1	5	76	1	—	12	4	19	7	426	4,822
1	1	19	450	—	1	4	70	—	—	—	—	21	7	457	5,357
1	1	19	353	—	1	4	54	—	—	—	—	21	7	489	5,649
1	1	20	346	—	1	6	67	—	—	—	—	21	6	488	5,230
1	1	16	401	—	1	10	89	—	—	—	—	21	6	485	5,489
1	1	35	426	—	1	9	94	—	—	—	—	21	7	533	5,983

osztályokkal vannak összekötve, de ezek nem önálló realiskolák, miért is a köz-nagyszabeni főrealiskola, továbbá a brassói, segesvári és besztercei alrealiskolák.
 dött be.

IV. tábla.

A gymnásiumi tanulók

Melyik évben	A tanu- lók összes száma	római kath.	görög kath.	sörög keleti	ágostai evang.	helvét	unitárius	mózes val- lásu
a) abszolút számokban:								
1867	33,908	15,350	1,936	1,949	4,014	7,223	491	2,945
1868	35,227	15,885	2,006	2,104	4,125	7,480	489	3,138
1869	34,839	15,507	2,047	2,056	4,078	7,436	481	3,234
1870	32,898	14,378	1,948	1,857	3,999	7,219	390	3,107
1871	30,992	13,532	1,914	1,817	3,799	6,506	354	3,070
1872	27,707	12,521	1,800	1,388	3,308	5,299	254	3,137
1873	27,220	12,164	1,729	1,465	3,147	5,172	226	3,317
1874	26,273	11,631	1,687	1,083	3,043	5,028	230	3,571
1875	27,144	11,924	1,682	1,373	2,940	5,005	214	4,006
1876	27,800	12,081	1,572	1,383	3,044	5,019	220	4,481
1877	29,956	12,989	1,622	1,413	3,219	5,089	241	5,383
1878	31,455	13,654	1,649	1,508	3,589	4,885	280	5,890
1879	32,569	14,345	1,682	1,310	3,419	5,003	485	6,325
1880	33,399	14,884	1,743	1,349	3,476	4,934	422	6,591
1881	33,886	15,034	1,762	1,646	3,469	5,178	414	6,383
1882	33,649	14,933	1,684	1,684	3,694	5,201	307	6,146
1883	32,904	14,715	1,641	1,709	3,689	5,158	289	5,703
1884	32,751	15,076	1,634	1,723	3,630	5,031	125	5,532
1885	32,909	15,270	1,600	1,674	3,624	4,952	241	5,548
1886	33,134	15,509	1,551	1,735	3,682	4,902	254	5,481
b) százalékokban:								
1867	100.00	45.27	5.71	5.75	11.83	21.30	1.45	8.69
1868	100.00	45.10	5.69	5.97	11.71	21.23	1.39	8.91
1869	100.00	44.51	5.88	5.91	11.72	21.34	1.38	9.26
1870	100.00	43.71	5.92	5.64	12.16	21.94	1.19	9.44
1871	100.00	43.66	6.18	5.86	12.26	20.99	1.14	9.91
1872	100.00	45.19	6.50	5.01	11.94	19.12	0.92	11.32
1873	100.00	44.69	6.35	5.38	11.56	19.00	0.83	12.19
1874	100.00	44.27	6.42	4.12	11.58	19.14	0.88	13.59
1875	100.00	43.93	6.20	5.06	10.83	18.44	0.79	14.75
1876	100.00	43.47	5.65	4.97	10.95	18.95	0.79	16.12
1877	100.00	43.36	5.41	4.72	10.75	16.99	0.80	17.97
1878	100.00	43.41	5.24	4.79	11.41	15.53	0.89	18.73
1879	100.00	44.05	5.16	4.02	10.50	15.36	1.49	19.42
1880	100.00	44.57	5.22	4.04	10.41	14.77	1.26	19.73
1881	100.00	44.36	5.20	4.85	10.24	15.29	1.22	18.84
1882	100.00	44.37	5.00	5.00	10.98	15.45	0.91	18.29
1883	100.00	44.72	4.99	5.19	11.21	15.68	0.88	17.33
1884	100.00	46.03	4.99	5.26	11.08	15.36	0.38	16.90
1885	100.00	46.40	4.86	5.09	11.01	15.05	0.73	16.86
1886	100.00	46.80	4.70	5.20	11.10	14.80	0.80	16.80

NB A tanulók száma 1882-ig mindig a tanév elején levő tanulók számát mutatja ki és csak 1882-től kezdve van a tanév végén lévők száma alapul véve, mi helyesebb is, de az előbbi jelentésekből ezen számot nem lehetett felvenni.

vallás és anyanyelv szerint.

IV. tábla.

magyar	német	tót	oláh	horvát-szerb	ruthén	egyéb
<i>a) abszolút számokban.</i>						
24,639	3,758	1,859	2,611	702	339	—
25,570	3,852	1,898	2,915	659	333	—
25,723	3,484	1,772	2,995	554	311	—
24,521	3,343	1,531	2,669	519	315	—
23,130	3,108	1,379	2,598	465	312	—
20,865	2,613	1,322	2,176	385	346	—
20,733	2,320	1,305	1,984	443	212	223
20,164	2,401	1,089	1,869	344	234	172
20,773	2,476	1,025	2,041	380	231	218
21,370	2,740	1,267	1,924	452	*)	47
21,245	4,177	1,877	2,000	545	—	112
22,354	4,320	1,948	2,110	575	—	148
22,486	5,498	1,633	2,055	525	151	221
24,326	4,454	1,893	1,803	482	164	277
24,662	4,812	1,617	1,789	525	268	213
24,044	4,654	1,681	2,169	761	229	111
23,628	4,621	1,535	2,250	755	115	—
23,183	4,632	1,564	2,087	753	144	388
23,732	4,565	1,501	2,029	680	111	291
23,518	4,800	1.601	2,039	728	131	317
<i>b) százalékokban.</i>						
72.67	11.08	5.48	7.70	2.07	1.00	—
72.58	10.94	5.38	8.28	1.87	0.95	—
73.83	10.00	5.09	8.60	1.59	0.89	—
74.54	10.16	4.65	8.11	1.58	0.96	—
74.63	10.03	4.45	8.88	1.50	1.01	—
75.32	9.41	4.77	7.86	1.39	1.25	—
76.16	8.52	4.79	7.29	1.62	0.77	0.85
76.75	9.14	4.14	7.11	1.31	0.89	0.66
76.53	9.12	3.78	7.52	1.40	0.85	0.80
76.87	9.86	4.56	6.92	1.62	*)	0.17
70.92	13.94	6.27	6.68	1.82	—	0.37
71.07	13.73	6.19	6.71	1.83	—	0.47
69.04	16.88	5.02	6.31	1.61	0.46	0.68
72.83	13.34	5.67	5.40	1.44	0.49	0.83
72.78	14.20	4.77	5.28	1.55	0.79	0.63
71.45	13.83	5.00	6.45	2.26	0.68	0.83
71.81	14.04	4.67	6.84	2.29	0.35	—
70.79	14.14	4.78	6.37	2.30	0.44	1.18
72.11	13.87	4.56	6.17	2.07	0.34	0.88
71.00	14.50	4.80	6.10	2.20	0.40	1.00

*) 1876, 77- és 78 évben a ruthének a tótokkal együtt vannak kimutatva.

V. tabla.

A reáliskolai tanulók

Mely évben	A tanu- lók összes száma	vallás szerint						
		római kathol.	görög kathol.	görög keleti	ágostai	helvét	unitárius	mózes vall.
a) abszolút számokban:								
1867	2,661	1,587	8	58	401	38	—	569
1868	2,954	1,800	4	76	426	42	—	606
1869	3,299	2,000	6	91	442	81	—	679
1870	4,128	2,485	14	122	597	110	—	800
1871	5,472	3,238	19	277	714	187	1	1,036
1872	6,730	3,986	36	336	815	273	3	1,281
1873	7,310	4,411	28	395	489	348	4	1,635
1874	7,743	4,381	33	334	342	729	9	1,915
1875	8,086	4,345	36	353	748	405	18	2,181
1876	7,197	3,775	29	253	743	385	1	2,011
1877	5,978	2,967	24	237	384	377	17	1,972
1878	5,647	2,768	22	202	355	343	9	1,948
1879	5,587	2,619	26	225	425	245	11	2,036
1880	5,098	2,345	34	158	325	277	13	1,946
1881	4,822	2,183	26	147	307	242	18	1,899
1882	4,918	2,069	29	245	474	258	20	1,823
1883	4,972	2,141	21	245	484	248	16	1,817
1884	4,769	1,961	22	155	536	258	18	1,819
1885	5,038	2,016	20	157	576	248	18	2,003
1886	5,521	2,242	19	163	613	281	17	2,186
b) százalékokban:								
1867	—	59.64	0.30	2.17	15.07	1.43	—	21.39
1868	—	60.94	0.14	2.57	14.42	1.42	—	20.51
1869	—	60.62	0.18	2.76	13.40	2.46	—	20.58
1870	—	60.20	0.34	2.96	14.46	2.66	—	19.88
1871	—	59.17	0.25	5.06	13.05	3.42	0.02	18.98
1872	—	59.23	0.54	4.99	12.11	4.06	0.04	19.03
1873	—	60.34	0.38	5.40	6.69	4.76	0.06	22.37
1874	—	56.58	0.43	4.81	4.42	9.41	0.12	24.73
1875	—	53.74	0.45	4.37	9.25	5.00	0.22	26.97
1876	—	52.45	0.40	3.52	10.33	5.35	0.01	27.94
1877	—	49.63	0.40	3.97	6.42	6.31	0.28	32.99
1878	—	49.02	0.39	3.58	6.28	6.07	0.16	34.50
1879	—	46.88	0.46	4.03	7.61	4.38	0.20	36.44
1880	—	46.00	0.67	3.10	6.38	5.43	0.25	38.17
1881	—	45.27	0.54	3.05	6.37	5.01	0.38	39.38
1882	—	42.07	0.59	4.98	9.64	5.25	0.41	37.06
1883	—	43.06	0.42	4.93	9.73	4.99	0.32	36.55
1884	—	41.12	0.46	3.25	11.24	5.41	0.38	38.14
1885	—	40.02	0.40	3.12	11.43	4.92	0.35	39.76
1886	—	40.70	0.30	2.90	11.10	5.10	0.30	39.60

vallás- és anyanyelv szerint.

V. tábla.

anyanyelv szerint						
magyar	német	tót	oláh	horvát-szerb	ruthén	egyéb
a) abszolút számokban						
1,597	936	69	35	24	—	—
1,834	948	94	50	28	—	—
2,122	983	104	52	37	1	—
2,767	1,157	83	69	52	—	—
3,692	1,394	127	91	168	—	—
4,502	1,711	138	115	249	1	14
5,238	1,529	169	60	300	3	11
5,495	1,784	116	79	254	3	12
5,726	1,868	133	123	213	5	18
4,906	1,877	83	95	163	—	73
4,087	1,430	192	113	139	—	17
3,707	1,528	190	79	131	—	12
3,717	1,436	176	107	129	4	18
3,285	1,316	248	118	120	—	11
3,077	1,270	199	126	139	1	10
3,242	1,248	154	186	87	1	—
3,391	1,200	110	176	93	2	—
3,288	1,155	120	149	41	—	16
3,398	1,327	125	134	39	2	13
3,848	1,340	132	142	36	1	22
b) százalékokban.						
60.02	35.17	2.59	1.32	0.90	—	—
62.09	32.09	3.18	1.69	0.95	—	—
64.32	29.80	3.15	1.58	1.12	0.03	—
67.08	28.03	2.01	1.67	1.26	—	—
67.47	25.48	2.32	1.66	3.07	—	—
66.89	25.42	2.05	1.71	3.70	0.02	0.21
71.66	20.92	2.31	0.82	4.10	0.04	0.15
70.97	23.04	1.50	1.02	3.28	0.04	0.15
70.81	23.10	1.65	1.52	2.64	0.06	0.22
68.17	26.08	1.15	1.32	2.27	—	1.01
68.37	23.32	3.21	1.89	2.33	—	0.23
65.65	27.06	3.37	1.33	2.32	—	0.21
66.58	25.70	3.15	1.92	2.31	0.07	0.32
64.44	25.81	4.86	2.32	2.35	—	0.22
63.81	26.34	4.13	2.61	2.88	0.02	0.21
65.92	25.38	3.13	3.78	1.77	0.02	—
68.20	24.14	2.21	3.54	1.87	0.04	—
68.94	24.22	2.52	3.12	0.86	—	0.34
67.45	26.34	2.48	2.66	0.77	0.04	0.26
69.70	24.30	2.40	2.60	0.60	0.01	0.39

III. tábla.**A középiskolai tanulók számának megoszlása a gymnásiumok és reáliskolák között.**

Mely évben	A középiskolai tanulók összes száma	Ezek közül járt		Az összes középiskolai tanulók hány %-ka járt	
		gymnásiumba	reáliskolába	gymnásiumba	reáliskolába
1867	36,569	33,908	2,661	92.72	7.28
1868	38,181	35,227	2,954	92.26	7.74
1869	38,138	34,839	3,299	91.35	8.65
1870	37,026	32,898	4,128	88.85	11.15
1871	36,464	30,992	5,472	84.99	15.01
1872	34,437	27,707	6,730	80.46	19.54
1873	34,530	27,220	7,310	78.88	21.17
1874	34,016	26,273	7,743	77.24	22.76
1875	35,230	27,144	8,086	77.05	22.95
1876	34,997	27,800	7,197	79.44	20.56
1877	35,934	29,956	5,978	83.36	16.64
1878	37,102	31,455	5,647	84.78	15.26
1879	38,156	32,569	5,587	85.36	14.64
1880	38,497	33,399	5,098	86.76	13.24
1881	38,708	33,886	4,822	87.54	12.46
1882	41,789	36,432	5,357	—	—
1883	40,711	35,242	5,469	—	—
1884	40,473	35,243	5,230	—	—
1885	42,937	37,440	5,489	—	—
1886	41,508	35,525	5,983	—	—

VI. tábla. **A tanulók a honosságot tekintve.**

A középiskolákban általában volt:

	Helybeli	Megyebeli	Hazai más megyékből	Fiumei	Horvát- Szlavoniai	A monarchia másik feléből	Külföldi
1882	15,015=43.8%	9,910=21.7%	13,065=32.1%	—	—	426=1.7%	151=0.7%
1883	14,625=38.6%	9,411=24.8%	13,280=35.1%	—	—	400=1.1%	160=0.4%
1884	14,170=37.7%	9,485=25.2%	13,152=35.1%	11=0.0%	132=0.4%	396=1.1%	174=0.5%
1885	14,509=38.3%	9,481=24.9%	13,167=34.7%	10=0.1%	197=0.5%	409=1.1%	174=0.4%
1886	15,030=38.9%	9,390=24.3%	13,405=34.7%	28=0.1%	207=0.5%	446=1.1%	149=0.5%

Jegyzet: A realiskolai tanulók között az ausztriai és külföldi honosságnak nagyobb arányban fordultak elő mint a gymnásiumiak között.

A tanulók eloszlása osztályonként.**VIII. tábla.**

Év szám	Össze- sen volt tanuló	az	a	a	a	az	a	a	a
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
osztályban volt tanuló									
1. A középiskolákban általában :									
1882	38,567	9,249	6,833	5,679	4,941	3,576	3,056	2,646	2,587
%	100.00	26.05	18.95	14.60	12.60	7.95	7.05	6.40	6.08
1883	37,876	8,796	6,917	5,639	4,759	3,614	2,963	2,727	2,461
%	100.00	23.22	18.27	14.88	12.57	9.54	7.83	7.19	6.50
1884	37,520	8,704	6,717	5,699	4,723	3,581	3,016	2,543	2,537
%	100.00	25.52	19.71	15.93	12.11	8.18	8.04	5.71	5.95
1885	37,947	9,130	6,802	5,589	4,849	3,433	3,054	2,615	2,475
%	100.00	24.06	17.92	14.73	12.78	9.05	8.05	6.89	6.61
1886	38,655	9,405	7,039	5,726	4,870	3,535	2,913	2,633	2,534
%	100.00	24.33	18.21	14.81	12.60	9.14	7.54	6.81	6.56
2. A gymnasiumokban.									
1882	33,649	7,818	5,820	4,971	4,383	3,266	2,770	2,364	2,257
%	100.00	23.02	17.03	14.08	13.00	9.06	8.02	7.01	6.08
1883	32,904	7,439	5,833	4,869	4,197	3,262	2,678	2,547	2,169
%	100.00	22.68	17.72	14.78	12.75	9.90	8.13	7.46	6.58
1884	32,571	7,338	5,662	4,892	4,176	3,277	2,761	2,339	2,306
%	100.00	22.40	17.29	14.94	12.75	10.00	8.43	7.14	7.05
1885	32,909	7,591	5,677	4,767	4,263	3,135	2,800	2,387	2,289
%	100.00	23.09	17.25	14.49	12.95	9.52	8.51	7.25	6.95
1886	33,134	7,765	5,810	4,829	4,185	3,182	2,647	2,400	2,316
%	100.00	23.44	17.53	14.57	12.64	9.60	7.99	7.24	6.99

VIII. tábla.

	Év- szám	Összesen volt tanuló	az	a	a	a	az	a	a	a
			I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
osztályban volt tanuló										
3. A reáliskolákban :										
	1882	4,918	1,431	1,013	708	558	310	286	282	330
	%	100.00	28.09	20.06	14.04	11.04	6.08	5.09	5.07	6.08
	1883	4,972	1,357	1,084	770	562	352	285	270	292
	%	100.00	27.29	21.80	15.48	11.30	7.08	5.73	5.43	5.87
	1884	4,769	1,356	1,055	807	547	304	255	204	231
	%	100.00	28.64	22.12	16.92	11.47	6.37	5.35	4.28	4.85
	1885	5,038	1,539	1,125	822	586	298	254	228	186
	%	100.00	30.57	22.33	16.31	11.63	5.91	5.04	4.52	3.69
	1886	5,521	1,640	1,229	897	685	353	266	233	218
	%	100.00	29.70	22.26	16.25	12.41	6.39	4.82	4.22	3.95
Az intézetek kormányzatát tekintve :										
A közoktatási mi- niszterium veze- tése alatt álló 117 közéiskolában összesen	1884	25,201	6,110	4,680	3,907	3,225	2,321	1,933	1,527	1,498
	%		24.24	18.51	15.50	12.83	9.21	7.67	6.06	5.98
	1885	25,867	6,528	4,866	3,867	3,365	2,240	1,957	1,607	1,437
	%		25.23	18.81	14.95	13.01	8.66	7.56	6.21	5.55
	1886	26,762	6,689	5,076	4,115	3,414	2,415	1,888	1,651	1,514
	%	100.00	24.99	18.97	15.37	12.76	9.02	7.06	6.17	5.66
Az autonóm fele- kezetek vezetése alatt lévő (62 in- tézett) 60 közép- iskolában	1884	12,319	2,594	2,037	1,792	1,498	1,260	1,083	1,016	1,039
	%		21.06	16.53	14.55	12.16	10.22	8.79	8.24	8.45
	1885	12,080	2,602	1,933	1,721	1,483	1,192	1,097	1,007	1,037
	%		21.54	16.00	14.24	12.27	9.86	9.18	8.33	8.58
	1886	11,893	2,716	1,963	1,611	1,456	1,120	1,025	982	1,020
	%	100.00	22.83	16.51	13.54	12.24	9.42	8.62	8.42	8.57

VII. tábla.

A beiratott és évet végzett tanulók.

	Az összes középiskolákban				A gimnáziumokban				A reálisiskolákban			
	beiratott	évet végzett	kimaradt	évet végzet- tek %/o-a.	beiratott	évet végzett	kimaradt	évet végzet- tek %/o-a.	beiratott	évet végzett	kimaradt	évet végzet- tek %/o-a.
1882	41,789	38,567	3,222	92.1	36,432	33,649	2,783	92.3	5,357	4,918	439	91.8
1883	40,711	37,876	2,835	93.0	35,242	32,904	2,338	93.4	5,469	4,972	497	90.9
1884	40,473	37,520	2,958	92.7	35,243	32,751	2,492	92.9	5,230	4,769	461	91.2
1885	42,937	37,947	4,990	88.4	37,448	32,909	4,539	87.9	5,489	5,038	451	91.8
1886	41,508	38,655	2,853	43.1	35,525	33,134	2,391	93.3	5,983	5,521	462	93.3

Volt összesen tanuló a tanév elején a közoktatási miniszterium alatt álló 118 középiskolában

Ugyancsak a közokt. miniszterium vezetése alatt lévő 118 középiskolában a tanév végén

Kimaradt összesen

1883-ban	27,259	25,807	2,152 vagyis 7.9%
1884-ben	27,365	25,201	2,164 » 7.8%
1885-ben	30,036	25,867	4,169 » 13.9%
1886-ban	28,824	26,762	1,062 » 3.7%

Ellenben a felekezetek autonóm vezetése alatt lévő középiskolákban volt:

	a tanév elején	a tanév végén	kimaradt összesen
1883	13,449	12,769	680 vagyis 5.1%
1884	13,099	12,319	780 » 5.9%
1885	12,904	12,080	821 » 6.3%
1886	12,684	11,893	789 » 6.2%

A tanulásban tett előmenetel.

Évszám	A rendszeres tantárgyakat tekintve					átlagosan elégtelenül végzett	átlagosan elégtelenül végzett
	mindenből teljes	jó	elégseges	általában elégtelen osztályzatot kapott	átlagosan végzett		
A középiskolákban általában:							
1882	4,744 = 9.3 ^o / _o	9,554 = 28.1 ^o / _o	15,680 = 38.6 ^o / _o	8,589 = 24.0 ^o / _o	76.0 ^o / _o	24.0 ^o / _o	
1883	4,545 = 12.0 ^o / _o	9,160 = 24.2 ^o / _o	15,792 = 41.7 ^o / _o	8,379 = 22.1 ^o / _o	77.9 ^o / _o	22.1 ^o / _o	
1884	3,103 = 8.22 ^o / _o	7,242 = 19.3 ^o / _o	18,770 = 50.1 ^o / _o	8,405 = 22.4 ^o / _o	77.6 ^o / _o	22.4 ^o / _o	
1885	3,037 = 8.0 ^o / _o	7,743 = 20.4 ^o / _o	18,559 = 48.3 ^o / _o	8,608 = 23.7 ^o / _o	77.3 ^o / _o	22.7 ^o / _o	
1886	2,888 = 7.8 ^o / _o	7,722 = 19.9 ^o / _o	19,233 = 49.8 ^o / _o	8,812 = 22.8 ^o / _o	77.2 ^o / _o	22.8 ^o / _o	
A gymnasiumokban:							
1882	4,497 = 13.4 ^o / _o	4,943 = 23.6 ^o / _o	13,911 = 41.3 ^o / _o	7,298 = 21.7 ^o / _o	78.3 ^o / _o	21.7 ^o / _o	
1883	4,248 = 23.9 ^o / _o	7,845 = 23.9 ^o / _o	13,699 = 41.5 ^o / _o	7,112 = 21.7 ^o / _o	78.3 ^o / _o	21.7 ^o / _o	
1884	2,933 = 9.0 ^o / _o	6,450 = 19.6 ^o / _o	16,107 = 49.3 ^o / _o	7,261 = 22.3 ^o / _o	77.7 ^o / _o	22.3 ^o / _o	
1885	2,833 = 8.6 ^o / _o	6,918 = 21.0 ^o / _o	15,731 = 47.8 ^o / _o	7,427 = 22.8 ^o / _o	77.4 ^o / _o	22.8 ^o / _o	
1886	2,647 = 8.0 ^o / _o	6,899 = 20.8 ^o / _o	16,188 = 48.3 ^o / _o	7,400 = 22.3 ^o / _o	77.7 ^o / _o	22.3 ^o / _o	
A reáliskolákban:							
1882	247 = 5.1 ^o / _o	1,611 = 32.6 ^o / _o	1,769 = 36.0 ^o / _o	1,291 = 26.3 ^o / _o	73.7 ^o / _o	26.3 ^o / _o	
1883	297 = 6.0 ^o / _o	1,315 = 26.4 ^o / _o	2,093 = 42.1 ^o / _o	1,267 = 25.5 ^o / _o	74.5 ^o / _o	25.5 ^o / _o	
1884	170 = 3.6 ^o / _o	792 = 16.6 ^o / _o	2,663 = 55.8 ^o / _o	1,144 = 24.0 ^o / _o	76.0 ^o / _o	24.0 ^o / _o	
1885	204 = 4.1 ^o / _o	825 = 16.4 ^o / _o	2,828 = 56.1 ^o / _o	1,181 = 23.4 ^o / _o	76.6 ^o / _o	23.4 ^o / _o	
1886	241 = 4.4 ^o / _o	823 = 14.9 ^o / _o	3,045 = 55.3 ^o / _o	1,412 = 25.6 ^o / _o	74.4 ^o / _o	25.6 ^o / _o	

IX. tábla.**A tanulók életkorát tekintve.**

Minden ezer tanuló között

Mely évben	kellő időben végezte	elkészve végezte	kellő időben végezte	elkészve végezte	kellő időben végezte	elkészve végezte
	tanulmányait a középiskolákban általában		tanulmányait a gymnasiumokban		tanulmányait a reáliskolákban	
1883	835	165	816	184	847	153
1884	725	275	726	274	718	282
1885	743	257	743	257	736	264
1886	759	241	754	246	795	205

XII. tábla.**Nyilvános és magán tanulók**

Az összes középiskolákban volt :

Mely évben	nyilvános tanuló	magán tanuló
1884	36,652 = 97.7 ^o / _o	868 = 2.3 ^o / _o
1885	37,086 = 97.7 ^o / _o	861 = 2.3 ^o / _o
1886	37,754 = 97.7 ^o / _o	901 = 2.3 ^o / _o

A gymnasiumokban volt :

1884	31,936 = 97.5 ^o / _o	815 = 2.5 ^o / _o
1885	32,124 = 97.6 ^o / _o	785 = 2.4 ^o / _o
1886	32,304 = 97.5 ^o / _o	830 = 2.5 ^o / _o

A reáliskolákban volt :

1884	4,716 = 98.9 ^o / _o	53 = 1.1 ^o / _o
1885	4,962 = 98.5 ^o / _o	76 = 1.5 ^o / _o
1886	5,450 = 98.7 ^o / _o	71 = 1.3 ^o / _o

XI. tábla. A tanulók szülei polgári állását tekintve.

Évszám	önálló őstermelő	önálló iparos, kereskedő, vállalkozó	tisztviselő, köz- és magán	egyéb értelmiségi (orvos, ügyvéd stb.)	személyes szolgálatot tevő munkás, napszámos, szolgálta
A középiskolákban általában :					
1882	7,675 = 16.6%	13,107 = 41.0%	6,711 = 17.2%	8,796 = 18.9%	2,278 = 6.3%
1883	7,679 = 20.2%	12,567 = 33.2%	7,297 = 19.3%	8,106 = 21.8%	2,227 = 5.8%
1884	7,856 = 19.7%	12,333 = 32.9%	8,222 = 24.6%	6,507 = 17.3%	2,102 = 5.5%
1885	7,206 = 18.9%	12,957 = 34.2%	8,756 = 25.1%	6,270 = 16.8%	2,038 = 5.3%
1886	7,230 = 18.7%	13,102 = 33.9%	10,144 = 26.2%	6,168 = 15.9%	2,011 = 5.3%
A gimnásiumokban :					
1882	2,072 = 21.0%	10,632 = 31.6%	5,877 = 17.5%	8,124 = 24.1%	1,944 = 5.9%
1883	7,025 = 21.2%	10,199 = 31.4%	6,361 = 19.2%	7,453 = 22.6%	1,866 = 5.6%
1884	6,769 = 20.9%	9,961 = 30.4%	8,255 = 25.5%	5,979 = 18.3%	1,787 = 5.4%
1885	6,645 = 20.2%	10,266 = 31.4%	8,488 = 25.7%	5,755 = 17.6%	1,735 = 5.2%
1886	6,684 = 20.2%	10,315 = 31.1%	8,893 = 26.9%	5,636 = 17.0%	1,606 = 4.8%
A reálskolákban :					
1882	603 = 12.8%	2,475 = 50.8%	834 = 17.0%	672 = 13.6%	834 = 6.8%
1883	654 = 13.2%	2,368 = 47.6%	936 = 18.8%	653 = 13.1%	361 = 7.3%
1884	587 = 12.8%	2,372 = 49.8%	967 = 20.3%	528 = 11.0%	315 = 6.6%
1885	561 = 11.1%	2,691 = 53.6%	988 = 19.5%	495 = 9.8%	303 = 6.0%
1886	546 = 9.9%	2,787 = 50.5%	1,251 = 22.7%	532 = 9.6%	405 = 7.3%
A középiskolák vezetését tekintve 1886-ban :					
a közokt. miniszt. vezetése alattiakban	4,309 = 16.1%	9,586 = 35.8%	7,125 = 26.7%	4,095 = 15.3%	1,647 = 6.1%
a felekezettekben	2,921 = 24.5%	3,516 = 29.6%	3,019 = 25.4%	2,073 = 17.4%	364 = 3.1%

XIII. tábla.**Tandijfizetésre nézve volt : (az összes középiskolákban)**

Mely évben	tandijfizető	részben tandijfizető	tandijmentes
1882	29,987 = 78.1 ^o / _o	—	8,580 = 21.9 ^o / _o
1883	30,681 = 81.0 ^o / _o	—	7,195 = 19.0 ^o / _o
1884	29,653 = 79.1 ^o / _o	—	7,867 = 20.9 ^o / _o
1885	29,118 = 76.7 ^o / _o	860 = 2.3 ^o / _o	7,969 = 21.0 ^o / _o
1886	30,499 = 78.5 ^o / _o	931 = 2.4 ^o / _o	7,429 = 19.1 ^o / _o

A gymnásiumokban :

1882	26,120 = 71.6 ^o / _o	—	7,529 = 22.4 ^o / _o
1883	26,773 = 80.8 ^o / _o	—	6,131 = 19.2 ^o / _o
1884	25,838 = 78.9 ^o / _o	—	6,913 = 21.1 ^o / _o
1885	25,113 = 76.3 ^o / _o	792 = 2.4 ^o / _o	7,004 = 21.3 ^o / _o
1886	26,015 = 78.2 ^o / _o	860 = 2.6 ^o / _o	6,385 = 19.2 ^o / _o

A reáliskolákban :

1882	3,867 = 78.6 ^o / _o	—	1,051 = 21.4 ^o / _o
1883	3,908 = 78.6 ^o / _o	—	1,064 = 21.4 ^o / _o
1884	3,815 = 79.8 ^o / _o	—	954 = 20.1
1885	4,005 = 79.4 ^o / _o	68 = 1.4 ^o / _o	965 = 19.2 ^o / _o
1886	5,484 = 80.1 ^o / _o	71 = 1.8 ^o / _o	1,044 = 18.6 ^o / _o

XIV. tábla.**Ösztöndíjasok (az összes középiskolákban).**

Mely évben	intézeti ösztöndíj	idegen ösztöndíj	együtt
1882	—	—	2,614 = 6.8 ^o / _o
1883	—	—	2,410 = 7.32 ^o / _o
1884	1,987 = 5.3 ^o / _o	1,184 = 3.2 ^o / _o	3,171 = 8.5 ^o / _o
1885	1,574 = 4.2 ^o / _o	1,356 = 3.5 ^o / _o	2,930 = 7.7 ^o / _o

A gymnásiumokban :

1882	—	—	2,466 = 5.0 ^o / _o
1883	—	—	2,410 = 7.3 ^o / _o
1884	1,958 = 5.9	1,097 = 2.1	3,055 = 8.0 ^o / _o
1885	1,478 = 3.9	1,204 = 3.2	2,682 = 7.1 ^o / _o

A reáliskolákban :

1882	—	—	148 = 3.0 ^o / _o
1883	—	—	150 = 3.0 ^o / _o
1884	29 = 1.4 ^o / _o	87 = 1.8 ^o / _o	116 = 3.2 ^o / _o
1885	96 = 3.0 ^o / _o	152 = 1.9 ^o / _o	248 = 4.9 ^o / _o

XV. tábla.**Segélyezettek és jutalmazottak:****A középiskolákban általában:**

Mely évben	Segélyezettek	Jutalmazottak	Együtt
1882	6,562	—	6,562 = 17.0%
1883	7,596	—	7,596 = 20.1%
1884	8,105	—	8,105 = 21.6%
1885	6,461	1,894	8,355 = 22.0%

A gymnasiumokban:

1882	5,651	—	5,651 = 16.5%
1883	6,381	—	6,381 = 19.4%
1884	7,048	—	7,048 = 21.5%
1885	5,648 = 16.6%	1,751 = 5.9%	7,399 = 22.5%

A reáliskolákban:

1882	911	—	911 = 18.5%
1883	1,215	—	1,215 = 24.4%
1884	1,057	—	1,057 = 22.2%
1885	993 = 19.7%	143 = 2.8%	1,136 = 22.5%

XVI. tábla.**Egészségi állapot****A középiskolákban általában.**

Mely évben	Könnyű jellegű	Súlyosb betegségi eset volt	Járványos	Haláleset volt összesen
1882	15,679 = 89.2%	1,536 = 6.4%	828 = 3.7%	132 = 0.6%
1883	20,057 = 91.5%	1,350 = 5.8%	562 = 2.3%	128 = 0.4%
1884	27,591 = 90.5%	2,107 = 6.9%	659 = 2.1%	120 = 0.4%
1885	36,127 = 91.2%	2,675 = 6.7%	798 = 2.0%	—
1886	40,641 = 91.8%	2,573 = 5.8%	940 = 2.1%	122 = 0.3%

A tanulók erkölcsi magaviselete.

A középiskolákban általában :

Mely évben	jó osztályzatot kapott	szabályszerű osztályzatot nyert	kevésbé szabályszerű osztályt érdemelt	rosszat kapott	Fegyelmi eset volt
1884	23,395 = 63,80%	12,145 = 33,20%	1,037 = 2,80%	75 = 0,20%	3,493 = 9,30%
1885	23,474 = 62,70%	12,827 = 34,20%	1,083 = 2,90%	65 = 0,20%	3,526 = 9,00%
1886	23,839 = 63,10%	12,918 = 34,20%	933 = 2,50%	64 = 0,20%	2,356

LÁNG LAJOS

A gymnasiumokban.

1884	20,663 = 64,70%	10,348 = 32,40%	858 = 2,70%	67 = 0,20%	3,014 = 9,20%
1885	20,469 = 63,10%	11,051 = 34,10%	882 = 2,70%	38 = 0,10%	3,111 = 9,70%
1886	20,681 = 64,00%	10,812 = 33,50%	755 = 2,30%	56 = 0,80%	1,764

A reáliskolákban.

1884	2,732 = 58,00%	1,797 = 38,10%	179 = 3,80%	8 = 0,10%	479 = 10,10%
1885	3,005 = 60,00%	1,776 = 35,40%	201 = 4,00%	27 = 0,50%	415 = 8,30%
1886	3,108 = 57,90%	2,106 = 38,60%	178 = 3,30%	8 = 8,20%	392

A középiskolák helyiségei.

XVIII. tábla.

Év	tanos- tály- természet rajzi- természet- tani- vegytani- rajz- torna- könyv- tani ta- nászokosi igazgatói					nyári torna- tér volt	óraközi üldöző hely- tápnízet	Kert és egyéb helyiség	Összesen volt helyiség	Tanhelyiség	Mellék- helyiség	Az inté- zetek kö- zül volt			
	helyiség volt	házban	bér- házban												
A középiskolákban általában:															
1882	1,302	359	151	162	79	227	237	139	43	59	2,758	2,053	705	168	10
1883	1,308	384	159	165	87	230	248	131	46	69	2,827	2,103	724	168	10
1884	1,303	177	159	162	84	247	157	119	82	233	3,878	2,082	1,796	168	10
1885	1,318	183	202	160	90	243	151	124	101	238	3,998	2,109	1,889	166	11
1886	1,322	194	197	158	91	254	154	120	134	244	4,192	2,115	2,115	166	18
A gymnasikumokban:															
1882	1,074	289	78	106	69	202	177	123	30	55	2,053	1,616	437	—	—
1883	1,072	310	87	107	74	202	190	115	43	63	2,103	1,650	453	—	—
1884	1,085	143	156	83	74	212	124	89	73	219	3,146	1,647	1,499	—	—
1885	1,095	150	160	75	78	213	120	94	90	227	3,240	1,665	1,575	—	—
1886	1,091	161	158	75	79	224	121	91	117	234	3,407	1,675	1,737	—	—
Areálisoknál:															
1882	228	70	73	56	10	25	60	16	3	4	545	437	108	—	—
1883	236	74	72	58	13	28	58	16	3	6	564	453	111	—	—
1884	218	34	41	56	10	35	33	30	9	14	782	435	297	—	—
1885	223	33	42	53	12	30	31	30	14	11	758	444	314	—	—
1886	231	33	39	52	12	30	33	29	14	10	785	445	340	—	—
Az intézetek hatósági vezetését tekintve 1886-ban:															
a közokt. minisztérium vezetése alatt lévőkben	895	134	148	126	69	136	99	92	85	119	2,735	1,487	1,235	—	—
a felekezetiekben	427	60	49	32	22	116	55	28	53	49	1,455	615	840	—	—

XIX. tábla.

A taneszközök és könyvtárak állapota

Év szám	A természetudományi szakokban fel volt szerelve		A földrajz és történe- lemhez		A szabadkézi és mértani rajzhoz		A tornatanításhoz		Könyvtárral bírt	
	gymnasium	reáliskola	gymnasium	reáliskola	gymnasium	reáliskola	gymna- sium	reáliskola	gymnasium	reáliskola
1882	127 = 82,5 ^o / ₁₀₀	23 = 82,1 ^o / ₁₀₀	127 = 82,5 ^o / ₁₀₀	21 = 75,0 ^o / ₁₀₀	111 = 73,5 ^o / ₁₀₀	24 = 75,6 ^o / ₁₀₀	79 = 52,8 ^o / ₁₀₀	12 = 42,3 ^o / ₁₀₀	128 = 84,4 ^o / ₁₀₀	24 = 75,6 ^o / ₁₀₀
	664,727 db.	123,169 db	151,423 db	10,541 db	65,236 db	34,945 db	9,196	1,639	783,687 kötet	58,237 kt.
1883	131 = 87,3 ^o / ₁₀₀	22 = 78,6 ^o / ₁₀₀	131 = 87,3 ^o / ₁₀₀	21 = 75,0 ^o / ₁₀₀	116 = 77,3 ^o / ₁₀₀	22 = 78,6 ^o / ₁₀₀	83 = 55,3 ^o / ₁₀₀	10 = 36,5 ^o / ₁₀₀	129 = 85,0 ^o / ₁₀₀	23 = 82,2 ^o / ₁₀₀
	774,464 db.	129,270 db	164,714 db	12,867 db	71,280 db	30,524 db	10,084	1,960	838,565 kt.	72,034 kt.
1884	125 = 82,8 ^o / ₁₀₀	22 = 81,5 ^o / ₁₀₀	131 = 87,3 ^o / ₁₀₀	21 = 77,7 ^o / ₁₀₀	118 = 78,1 ^o / ₁₀₀	25 = 92,6 ^o / ₁₀₀	85 = 56,3 ^o / ₁₀₀	10 = 37,6 ^o / ₁₀₀	112 = 74,2 ^o / ₁₀₀	21 = 77,7 ^o / ₁₀₀
	759,514 db.	146,239 db	177,324 db	15,071 db	74,037 db	40,728 db	11,156	1,826	704,507 kt.	107,735 kt.
1885	131 = 87,3 ^o / ₁₀₀	22 = 81,5 ^o / ₁₀₀	135 = 90,0 ^o / ₁₀₀	21 = 77,7 ^o / ₁₀₀	124 = 70,0 ^o / ₁₀₀	21 = 77,7 ^o / ₁₀₀	89 = 59,3 ^o / ₁₀₀	10 = 37,6 ^o / ₁₀₀	129 = 85,0 ^o / ₁₀₀	22 = 81,5 ^o / ₁₀₀
	866,691 db.	141,263 db	180,988 db	15,115 db	82,171 db	40,326 db	17,150	1,953	438,302 mtd	53,629 mtd
1886	133 = 88,7 ^o / ₁₀₀	22 = 64,3 ^o / ₁₀₀	135 = 90,0 ^o / ₁₀₀	22 = 64,3 ^o / ₁₀₀	126 = 84,0 ^o / ₁₀₀	23 = 82,1 ^o / ₁₀₀	91 = 60,6 ^o / ₁₀₀	11 = 39,3 ^o / ₁₀₀	800,030 kötet	120,538 kt
	925,116 db.	142,740 db	192,127 db	13,854 db	82,272 db	44,544 db	13,308 db	2,265	149 = 99,3 ^o / ₁₀₀	26 = 92,9 ^o / ₁₀₀

összesen 702, 144 mtd
1.104,822 kötet

Minden szükséges tan- és segédesszközrel el volt látva

1882-ben	123 gymnasium	= az összesnek	81,4 ^o / ₁₀₀	és 20 reáliskola	= az egésznek	71,4 ^o / ₁₀₀
1883-ban	118 »	»	78,6 ^o / ₁₀₀	» 20 »	»	71,4 ^o / ₁₀₀
1884-ban	121 »	»	80,1 ^o / ₁₀₀	» 21 »	»	75,0 ^o / ₁₀₀
1885-ban	122 »	»	81,3 ^o / ₁₀₀	» 21 »	»	75,0 ^o / ₁₀₀
1886-ban	122 »	»	81,3 ^o / ₁₀₀	» 20 »	»	71,4 ^o / ₁₀₀

A tanárokról.

Mely évben	rendes tanár	helyettes tanár	kisegítő óraadó	hitoktató	rendkívüli tárgyak tanítója	Együtt
A középiskolákban általában :						
1882	1,527=62.9 ^o	320 = 13.2	117 = 4.8	224 = 9.2	236 = 9.9	2,424
1883	1,547=61.6	313 = 12.5	119 = 4.7	291 = 11.6	241 = 9.6	2,511
1884	1,318=58.4	286 = 12.7	130 = 5.8	350 = 15.5	172 = 7.6	2,256
1885	1,605=59.9	324 = 12.1	125 = 4.7	442 = 16.5	182 = 6.8	2,678
1886	1,618=55.8	343 = 11.8	134 = 4.6	622*)= 21.4	183 = 6.3	2,900
A gymnasiumokban.						
1882	1,215=61.6	288 = 14.7	109 = 5.5	155 = 8.0	200 = 10.2	1,967
1883	1,237=61.2	270 = 13.4	101 = 5.0	203 = 10.0	211 = 10.4	2,022
1884	1,011=57.8	258 = 14.8	88 = 5.0	239 = 13.7	153 = 8.7	1,749
1885	1,303=59.4	290 = 13.3	108 = 4.9	332 = 15.1	160 = 7.3	2,193
1886	1,296=55.7	311 = 13.3	110 = 4.6	448 = 10.6	162 = 6.9	2,367
A reáliskolákban :						
1882	312=68.2	32 = 7.0	8 = 1.7	69 = 15.1	36 = 8.0	457
1883	310=63.4	43 = 8.8	18 = 3.7	88 = 18.0	30 = 6.1	489
1884	307=60.6	28 = 5.5	42 = 8.3	111 = 21.9	19 = 3.7	507
1885	302=62.3	34 = 7.0	17 = 3.5	110 = 22.7	22 = 4.5	485
1886	322=60.0	32 = 6 ^o / _o	24 = 4.5	134 = 25.3	21 = 4	533
Az intézetek kormányzatát tekintve 1886						
a közokt. miniszter alattiakban	1,127 = 56.1	278 = 13.8	69 = 3.4	430 = 21.4	107 = 5.3	2,011
a felekezetiekben	491 = 55.3	65 = 7.3	65 = 7.3	192 = 21.6	76 = 8.5	889

*) Jegyzet. A hitoktatók magas száma 1886-ban onnét ered, hogy az előző években ezeket sok intézet nem vette fel a tanárok létszámba.

XXII. tábla.**A középiskolák**

Év szám	Az intézetek közvetlen céljaira						
	Ingatla- nokból	Tőkepén- zekből	az állam- penztárból	az orsz. val- lási alapok- ból	a tanulmányi alapról	a polgári községek járulékaiból	egyházak, hitközségek járulékaiból
1882	452,728		569,382	21.006	406,836	314,869	185,780
	— 13.43 ^o / _o		16.89 ^o / _o	0.62 ^o / _o	12.07 ^o / _o	9.34 ^o / _o	5.50
1883	409,339		595,774	20,131	416,862	284,933	228,985
	— 11.81 ^o / _o		17.18 ^o / _o	0.58 ^o / _o	12.02 ^o / _o	8.22 ^o / _o	6.60 ^o / _o
1884	523,798	283,983	713,947	21,672	407,005	332,894	187,453
	13.35 ^o / _o	7.24	18.18	0.55	10.37	8.49	4.77
1885	600,358	324,210	722,954	22,600	448,602	403,526	197,871
	14.13	7.67	17.04	0.53	10.55	9.49	4.42
1886	632,247	308,513	723,551	24,620	482,882	382,185	190,745
	14.56	7.10	16.66	0.56	11.12	8.80	4.39

A közoktatási miniszterium közvetlen

1882	149,810		568,758	21,006	406,686	269,734	16,522
	— 6.10		23.43	0.87	16.80	11.14	0.68
1883	145,956		594,939	20,131	405,609	240,657	23,353
	— 4.2 ^o / _o		17.7 ^o / _o	0.6 ^o / _o	11.7 ^o / _o	6.9 ^o / _o	0.7 ^o / _o
1884	326,345	84,694	702,959	21,382	406,705	279,412	63,578
	8.31 ^o / _o	2.16 ^o / _o	17.91 ^o / _o	0.54	10.36	7.12	1.62
1885	373,790	90,786	710,714	22,200	448,452	345,647	64,611
	8.80	2.18	16.71	0.52	10.55	8.13	1.52
1886	398,264	82,735	695,961	24,470	482,582	325,933	65,254
	12.12	2.52	21.18	0.74	14.69	9.92	1.99

Az egyház autonóm

1882	—	302,918	624	—	150	45,135	169,758
	—	31.88	0.07	—	0.02	4.75	17.78
1883	—	263,383	835	—	11,253	44,276	205,632
	—	7.6 ^o / _o	0.2 ^o / _o	—	0.3 ^o / _o	1.3 ^o / _o	5.9 ^o / _o
1884	197,453	199,289	10,988	290	300	53,482	123,875
	5.04 ^o / _o	5.08 ^o / _o	0.27	0.01	0.01	1.37	3.15
1885	226,568	233,424	12,240	400	150	57,879	132,260
	5.33	5.54	0.33	0.01	0.00	1.36	3.90
1886	233,983	225,728	27,590	150	300	56,252	125,491
	22.12	21.34	2.61	0.01	0.03	5.32	11.86

XXII. tábla.**jövedelmi forrásai.**

szerves ren- dek alapít- ványából	Az intézetek közvetlen céljaira			közvetett célokra		Összesen
	beiratasi díjakból	tandijakból	egyéb vegyes forrásokból	osztóndij alapokból	különféle se- gélyalapak- ból	
372,860	438,610		270,637	155,370	182,765	3.370,595
11.06	—	13.01	8.02	4.60	5.42	—
405,042	513,549		251,109	176,263	164,014	3.465,997
11.68 ^o / _o	—	14.81 ^o / _o	7.24 ^o / _o	5.08 ^o / _o	4.73	—
404,168	42,174	444,873	207,022	179,111	176,702	3.924,802
10.29	1.07	11.34	5.28	4.56	4.53	—
407,290	39,554	471,453	222,279	184,832	207,437	4.252,966
9.58	0.93	11.10	5.22	4.34	4.88	—
406,164	63,498	497,897	238,956	188,257	203,985	4.343,500
9.35	1.46	11.76	5.50	4.33	4.71	—

felügyelete alatt álló intézetekben :

354,047	—	275,535	101,597	127,758	128,938	2.420,391
14.63	—	11.38	4.29	5.28	5.33	71.81
389,084	355,911		96,730	142,857	118,627	2.533,854
11.2 ^o / _o	—	10.2 ^o / _o	2.7 ^o / _o	4.1 ^o / _o	3.4 ^o / _o	73.1 ^o / _o
404,168	30,859	298,374	75,040	140,440	123,941	2.957,897
10.29	0.79	7.60	1.91	3.57 ^o / _o	3.15	75.4
407,290	34,357	315,361	92,262	145,416	149,261	3.200,157
9.58	0.81	7.43	2.17	3.41	3.60	75.20
406,164	57,281	339,457	121,532	143,166	142,629	3.285,478
12.36	12.36	10.33	3.70	4.36	4.35	75.87

vezetése alattiakban :

18,813	163,075	169,040		27,612	53,827	950,204
1.98	17.16	—	17.79	2.91	5.66	28.19
19,598	157,638		154,379	33,406	45,383	932,143
0.5 ^o / _o	4.5 ^o / _o	—	4.4 ^o / _o	0.9 ^o / _o	1.3 ^o / _o	26.9 ^o / _o
—	11,315	146,499	131,982	38,671	52,761	966,905
—	0.28	3.74	3.37	0.99	1.36	24.63
—	5,197	156,082	130,017	39,416	58,176	1.052,809
—	0.12	3.67	3.05	0.93	1.35	24.8 ^o / _o
—	6,217	158,440	117,424	45,091	61,356	1.058,022
—	0.59	14.97	11.10	4.25	5.80	24.13

XXI. tábla.**A tanárok képzése.****Általában :**

Mely évben	Oklevéllel birt	Nem birt
1882	1,451 = 59.8 ^o / _o	973 = 40.2 ^o / _o
1883	1,644 = 65.5 ^o / _o	867 = 34.5 ^o / _o
1884	1,613 = 71.5 ^o / _o	643 = 28.5 ^o / _o
1885	1,784 = 74.1 ^o / _o	894 = 25.9 ^o / _o
1886	2,205 = 75.9 ^o / _o	695 = 24.1 ^o / _o

A gymnasiumokban

1882	1,073 = 54.5 ^o / _o	894 = 45.5 ^o / _o
1883	1,207 = 59.7 ^o / _o	815 = 40.3 ^o / _o
1884	1,150 = 65.8 ^o / _o	599 = 34.2 ^o / _o
1885	1,355 = 61.8 ^o / _o	838 = 38.2 ^o / _o
1886	1,714 = 72.3 ^o / _o	653 = 27.7 ^o / _o

A reáliskolákban

1882	378 = 82.7 ^o / _o	79 = 17.3 ^o / _o
1883	437 = 89.3 ^o / _o	52 = 10.7 ^o / _o
1884	463 = 91.3 ^o / _o	44 = 8.7 ^o / _o
1885	429 = 88.5 ^o / _o	56 = 11.5 ^o / _o
1886	491 = 92.1 ^o / _o	42 = 7.9 ^o / _o

A közokt. miniszterium vezetése alattiakban

1883	1,227 = 71.4 ^o / _o	491 = 28.6 ^o / _o
1884	968 = 67.3 ^o / _o	476 = 32.7 ^o / _o
1885	1,342 = 70.3 ^o / _o	529 = 29.7 ^o / _o
1886	1,578 = 78.5 ^o / _o	433 = 21.5 ^o / _o

Az egyházak aut. felügyelete alattiakban

1883	417 = 52.6 ^o / _o	376 = 47.4 ^o / _o
1884	407 = 49.2 ^o / _o	411 = 50.2 ^o / _o
1885	442 = 49.2 ^o / _o	365 = 50.8 ^o / _o
1886	628 = 70.6 ^o / _o	261 = 29.4 ^o / _o

A középiskolák kiadásai

XXII. tábla.

Év szám	Személyi illetmények fejében	Dologi szükség- letekre	Ámenetiekre	Ösztöndíjak fejében	Segélyek és jutal- mak fejében	Összesen
Általában						
1882	2.211,079 = 64.47	687,269 = 20.19	93,414 = 2.87	159,522 = 5.06	219,308 = 6.91	3.370,595
1883	2.303,469 = 66.5	734,705 = 21.2	82,353 = 2.4	175,230 = 5.0	170,240 = 4.9	3.465,997
1884	2.389,551 = 60.87	948,402 = 24.18	207,268 = 5.28	173,674 = 4.42	205,907 = 5.26	3,924,802
1885	2.487,026 = 58.5	1.061,972 = 25.0	310,855 = 7.3	180,996 = 4.3	212,117 = 4.9	4,252,966
1886	2.559,378 = 58.9	1.157,048 = 26.6	223,344 = 5.3	117,668 = 4.1	226,062 = 5.2	4,343,500
A közokt. miniszterium vezetése alattiakban						
1883	1.754,387 = 69.2	238,701 = 11.7	223,635 = 8.8	142,840 = 5.6	114,291 = 4.5	2,533,854 = 73.1
1884	1.925,790 = 46.6	239,346 = 18.8	132,089 = 3.4	140,196 = 3.6	120,476 = 3.1	2,957,897 = 75.4
1885	1.897,970 = 44.6	829,765 = 19.5	192,864 = 4.5	148,199 = 3.5	131,359 = 3.0	3,200,157 = 75.2
1886	1.950,677 =	923,418 = 28.1	122,114 = 3.7	142,199 = 4.3	147,070 = 4.5	3,285,478 = 75.6
A felekezetek aut. vezetése alattiakban						
1883	549,082 = 16.5	129,704 = 3.8	164,938 = 4.8	32,390 = 0.9	55,949 = 1.6	932,143 = 26.9
1884	463,761 = 14.30	209,056 = 5.4	77,179 = 1.9	33,478 = 0.9	85,431 = 2.2	966,905 = 24.6
1885	589,082 = 13.9	232,207 = 5.4	117,991 = 2.8	82,797 = 0.8	80,758 = 1.9	1,053,809 = 24.8
1886	608,701 =	233,630 = 22.1	101,230 =	35,469 =	78,992 =	1,058,022 = 24.4